

Stednavne i Hals Kommune

Af Gordon Albøge

Stednavne i Hals Kommune

Denne opsats skal handle om et udvalg af stednavnene i Hals kommune. Ved udvælgelsen har udelukkende, eller næsten udelukkende, navnet og ikke den navnebærende lokalitet været afgørende. Det vil sige, at også navne på ubetydelige lokaliteter - for længst nedlagte husmandssteder, småskove, bække som dårligt nok fører vand - er taget med, hvis de bidrager til at tegne en skitse af navnelandskabet, eller hvis de ikke er umiddelbart gennemskuelige og derfor påkalder sig forsøg på tolkning. Til gengæld kan mere betydningsfulde og kendte lokaliteter være forbigået, fordi deres navne er fuldt gennemskuelige og desuden ikke tilføjer en kort oversigt noget nyt. Det skal ikke forstås således, at der findes uinteressante eller ligegyldige stednavne. Sat i den rette sammenhæng er alle stednavne interessante, bl.a. fordi de giver indblik i skiftende tiders ureflekterede navnedannelse. For at antyde dette er der også indføjret nogle ikke særligt bemærkelsesværdige navne. Men et heldækkende billede af navnelandskabet i de fire sogne som udgør Hals kommune, kan først tegnes når alle stednavne, eksisterende og forsvundne, er lagt frem, herunder vore hundreder af forsvundne marknavne.

Hovedparten af de navne, som er taget med hér, vil antagelig være kendte for kommunens indbyggere. De fleste står på Geodætisk Instituts kort fra 1900-tallet; men en mindre del findes kun i mundtlig overlevering, optegnet først og fremmest af Arne Espegaard for 50 år siden. Allerede dengang var mange af disse navne kun bevaret i mindet hos sognenes ældste. Arne Espegaard optegnede også dialektformerne af de alment kendte og skriftligt overleverede navne, og hans meget sikre optegnelser, som bygger på et indgående kendskab til vendelbomålet, er af stor værdi for tolkningen af de ofte sent overleverede navne. Også Arne Espegaards store Vendsysselsk Ordbog er et særdeles nyttigt redskab ved tolkningen af Vendsyssels stednavne.

Ved en del af navnene er den ældst kendte skriftlige form anført, i nogle tilfælde flere af de ældre former. Ved navne som først er overleveret i kilder fra 1800- og 1900-tallet, og i disse kilder har i det væsentlige samme skriftform som nu, er alene den nuværende skrivemåde taget med. En * foran et årstal betyder, at den pågældende kilde kun er kendt i afskrift. En * foran en gammeldansk navne - eller ordform markerer, at ordet eller navnet er (re)konstrueret. Tegnet > betyder 'udviklet' til, < betyder 'udviklet af'. Med gammeldansk (forkortet *glda.*) menes sproget før ca. 1500. Ved nogle af navnene er efter forkortelsen AE anført Arne Espegaards optegnede dialektformer, alle fra 1951-52. Lydskriften er forenklet. I de gammeldanske normaliserede ordformer og i lydskriftformerne betegner: (kolon), anbragt efter en vokal, at vokalen er lang. De fire sognenavne forkortes indimellem henholdsvis VH = Vester Hassing, ØH = Øster Hassing, U = Ulsted og H = Hals. Ellers er forkortelser, udover de alment kendte, undgået.

De fleste stednavne er sammensat af to led: et efterled som oplyser om lokalitetens art, og et forled som beskriver (karakteriserer) lokaliteten. De to led kaldes hér efter deres funktion henholdsvis *artsled* og *beskriverled*. Det gælder for sammensatte stednavne som for andre sproglige sammensætninger,

at selvom vi kender betydningen af sammensætningens to led, indebærer det ikke, at den betydningsmæssige helhed, som en sammensætning udgør, åbner sig for os. Drejer det sig om sammensatte navneord, er dette sjældent til ulempe fordi vi fra de sammenhænge hvori de sammensatte ord optræder, har lært os hvad de står for, f.eks. at et *sommerfuglenet* er et net til at fange sommerfugle i, og at et *myggenet* er et net som skal holde myggene ude. Anderledes med sammensatte stednavne. Når navngiveren først har skabt dem, måske for århundreder siden, vil de sjældent indgå i sammenhænge som giver os fuldt indblik i deres betydning, uanset hvor godt vi kender betydningen af de to ord de er dannet af. Heldigvis kan vi i mange tilfælde, ved anvendelse af almindelig sund fornuft og kendskab til de navngivne lokaliteters topografiske forhold, nå frem til en dækkende eller tilnærmelsesvis dækkende forståelse af de sammensatte stednavns betydning.

Koldbæk må betyde 'den kolde bæk', *Sundby* 'byen ved sundet'. Men *Skovby* kan være såvel 'byen i skoven' som 'byen ved skoven'. *Tømmerby* kan være en by, hvis huse er bygget af tømmer og en by hvori der tilvirkes eller oplagres tømmer. *Skovdal* kan betyde 'dalen i skoven', 'dalen ved skoven' og 'den skovklædte dal'. Når vi tolker *Flintbakken* som 'bakken hvori der findes flint' og *Sandbakken* som 'bakken hvis jordbund hovedsagelig består af sand', skønt de to sammensætningers struktur er fuldstændig ens, gør vi det fordi vi ved, at en bakke ikke kan bestå af flint men nok af sand. Men den betydningsmæssige relation mellem *skind* og *bjerg* i *Skindbjerg* står hen i det uvisse. Disse bemærkninger skal begrunde, hvorfor der i det følgende oftest kun foreslås en tolkning af de enkelte navneled og ikke fremlægges en helhedstolkning. Enten er det indlysende hvilken mulighed eller hvilke muligheder navnet frembyder, eller også er mulighederne så mangfoldige eller uvisse, at det ikke ville være rimeligt at drøfte dem i en kortfattet oversigt.

Folk som synes det er lykken at bo i en egn med landsbynavne af den gamle ærværdige slags på byskiltene, skal ikke sætte bo i Hals kommune, men hellere slå sig ned f.eks. i Midtvevdsyssel eller på Mors, Fyn eller Falster. For i modsætning til disse og adskillige andre danske egne er navnelandskabet i det sydøstlige Vendsyssel kendetegnet ved meget sparsom forekomst af bostednavne fra jernalder og vikingetid. Med bostednavne, også kaldet bebyggelsesnavne, menes i denne sammenhæng stednavne som ifølge deres betydning sigter til landsbyen, gårde, borge, slotte og huse. Til bostednavne regnes således ikke navne som nok er båret af nuværende bosteder, f.eks. en landsby, og måske har været det i århundreder, men som ifølge deres betydning sigter til genstande af anden art, frem for alt naturskabte foreteelser: skove, højder, moser, vandløb o.s.v. - Bostednavne med afledningselementet *glda. - ingi/-ungi* og artsleddene *um* (<*he:m*) *lev* og *sted* antages at gå tilbage til jernalderen. I Hals kommune er det én sikker repræsentant af disse navnetyper: sognenavnet *Ulsted*. Det omtales nedenfor.

Egnens sparsomme repræsentation af gamle bostednavne hænger selvsagt sammen med, at kulturlandskabet hér som i det meste af Kær Herred er ungt, når bortses fra de morænebakker der ligger som øer i stenalderhavets aflejringer, f.eks. Hvorupbakken, Hammer Bakker og Vester Hassing Bakker. Selve herredsnavnet *Kær Herred*, *1231 *Kyærræheret*, antyder et område med begrænsede muligheder for gammel bosætning. Beskriverleddets gammeldanske form frembyder forskellige tolkningsmuligheder. Det kan være et oprindeligt *kiara*, ejefald flertal enten af *kær* (glda. *Kiar*), hvorved herredsnavnet betyder 'kærenes herred', eller af indbyggerbetegnelsen

kiærir. I så fald betyder Kær Herred 'kærboernes herred'. Beskriverleddet kan også i sig selv være et landskabsnavn i bøjningsformen hensynsfald: **Kiari*, med betydningen 'på/i kærret'. I alle tilfælde har navngiverne karakteriseret landskabet som vådt og lidet dyrkeligt. I gammeldansk betød navneordet *kær* både 'kratskov, bevoksning af buske' og 'fugtigt, sumpet område'. At det er den sidste betydning der foreligger hér, kan der næppe være tvivl om.

Efterhånden som de vidtstrakte kær kultiveres, tog besætningen til. Ifølge Viggo Hansen (1964: 59 ff.) etableres mellem 1553 og 1688 i Vester Hassing sogn 10 nye navnebærende gårde, i Øster Hassing 18, i Ulsted 15. En stor del af de nye gårde overtog navnet på den naturlokalitet eller mark, som gav plads til eller lå i nærheden af gården.

Oprindelige bostednavne

Det ene af de fire i Hals kommune bærer et oprindeligt bostednavn, det allerede nævnte *Ulsted*. Det skrives i 1369 *Wlsth* (bogstaverne *w* og *v* kan bruges for *u* i middeldansk ortografi). Artsleddet *sted*, gl. *stath*, med tilsvarende i de øvrige nordiske og germanske sprog, anvendes i gamle stednavne antagelig i betydningen 'byggested'. betydningen 'bolsted, husmandssted' er af nyere oprindelse. Navnetypen antages som helhed at gå tilbage til germansk jernalder (400-800); men de vendsysselske navne på -*sted* synes at tilhøre de yngste lag, og nogle kan være dannet i vikingetiden. Beskriverleddene i navnene på -*sted* er dels navneord og tillægsord, dels personnavne (mandsnavne), formentlig navnet på den der grundlagde bostedet eller herskede over det, da navnet blev givet. Beskriverleddet i *Ulsted* kan være mandsnavnet gl. *Ulv* eller dyrebetegnelsen *ulv*. Den sidstnævnte mulighed har mest for sig, ikke på grund af ulvegraven ved Ulsted kirke, men fordi der ikke findes sikre eksempler på sammensætning med personnavn blandt Vendsyssels ca. 40 navne på -*sted*. Navngivernes valg af *ulv* til beskriverled kan ikke tages til indtægt for at der levede specielt mange ulve omkring Sulsted i den fjerne fortid, da navnet blev dannet.

Torp

Navneordet *torp*, gl. *thorp*, har tilsvarende i alle germanske sprog. Det er muligt, at der under de mange betydninger, det er overleveret i, ligger en grundbetydning 'bjælke, træstamme', som genfindes i det beslægtede latinske navneord *trabs*, og at det i funktion som navneord oprindeligt har sigtet til træindhegninger af en eller anden slags. Fra at betegne selve hegn er det så ført over på det indhegnede areal med dets huse for mennesker og husdyr. I alt fald refererer navnene på -*torp* til gårde og landsbyer. Brugen af *torp* som navneord ser ud til at være begyndt på tysk område (tysk *Dorf* 'landsby' er udviklet af oldhøjtyisk *thorf*); men navnetypen fik sin største udbredelse i Danmark, med mere end 3.000 navne fra vikingetiden og tidlig middelalder, og det sydlige Sverige (Götaland) med ca. 6.000. Navnebærerne er både enkeltgårde og landsbyer. *Torp*-byerne er gennemgående relativt små. Af de gammeldanske landskabslove fremgår, at navneordet *thorp* i 1100-tallet bl.a. blev brugt om gårde, der fra en landsby flyttedes ud på bymarken. Som artsled udvikledes gl. *thorp* vanligvis til -*rup*, -*drup* eller -*trup*, afhængig af beskriverleddets form. Men det optræder ikke sjældent usammensat, og får da oftest formen *Torp*, sjældnere *Terp* eller *Tarp*. Et sådant usammensat *torp*-navn er det forsvundne *Torp* i Hals sogn (1552 *Torp*, 1568 *Thorrup*, 1664 *Torpe*), vistnok samme lokalitet som *Strandgården*.

Gandrup (VH) skrives *1460 *Gandrup Marck*, *1466 *Gamdrup*, *1472 *Gandrup*, *1476 og 1552 *Gamdrup*. I senere kilder skrives det *Ganndrup*, *Gandrup*, *Ganderup*. Dialektformen er *gajerop*. Trods denne form som modsvarer gl. -*nn-* eller -*nd-*, og selvom *n*-formen i de middelalderlige kilder er lige så hyppig som *m*-formen, er der ikke tvivl om, at *m*-formen er den oprindelige. En overgang *m* > *n* foran *th* i gl. -*thorp* og foran andre tungespidslyd (*t*, *s*, *d*) har lydhistorisk basis. Den foreligger bl.a. i udsagnsordet gl. *hæmta* > nydansk *hente*, og den er kildemæssigt dokumenteret i stednavnene *Bramsby* > *Brandsby*, *Thomætorp* > *Tandrup* og *Gamdrup* > *Gantrup*. Derimod kan en udvikling *n* > *m* foran disse konsonanter ikke begrundes lydhistorisk.

Hvorledes stavelsen *Gam-* så skal tolkes, er mindre klart. Fuglebetegnelsen *gam*, gl. *gamm*, sigter f.eks. i bibeltekster til den ikke-danske fugl grib, men bruges først og fremmest om en fabelfugl, der bl.a. optræder i folkeeventyr og folkeviser. Den ville være påfaldende i et *torp*-navn. Både sagligt og sprogligt muligt er navneordet *gamme* '(dyre)fold, krybbe'. Mindst lige så sandsynligt er tillægsordet *gammel*, gl. *gamal*. Det indgår i adskillige stednavne, og der er flere eksempler på reduktion til stavelsen *Gam-*: *Gamlætoftæ* (1383) > *Gamtofte*, *Gamelrwt* (1278) > *Gammerød*, *Gamleborig* (*1286) > *Gamborg*, *Gamelby* (1480) > *Gamby*.

Af indlysende grunde kan et bosted ikke fra først af være navngivet med et navn som betyder 'den gamle landsby/gård/udflytterbebyggelse'. Bostedet må oprindeligt have haft et andet navn, eventuelt det usammensatte *Torp*. Baggrunden for ændringen til *Gammel-* kan være etableringen af et nyt *torp* i nærheden, ikke nødvendigvis navngivet med beskriverleddet *Ny-*. I Vester Hassing sogn er det to *torp*-bosteder: *Nederup* og det forsvundne *Manstrup*; men der er ingen holdepunkter for at antage, at deres opkomst er årsag til navneændringen. En anden baggrund for ændringen til *Gammel-* kunne være flytning af en del af bostedets bebyggelse til en ny plads, hvorved det ville være nærliggende at hæfte et *gammel* på den tilbageværende del.

Beskriverleddet i det forsvundne gårdnavn *Mandstrup* (1638 *Manstrup*, 1683 *Mandstrup*) er mandsnavnet *Mand*, gl. *Mann*. Navneordet *mand* ville have affødt formen *Manderup* eller *Mandrup*. *Mandstrup* menes at have ligget østen for Hvolgård, altså i Vester Hassings nuværende byområde. Samme navn findes i Øster Hanherred. Beskriverleddet i *Nejrup* (1683 *Neirup*, 1844 *Nærup*, 1885 *Nederup*, *Nerup*) er retningsordet *neder*. *Nejrup* er altså 'det nedre *torp*'; men et **Overtorp* er ikke overleveret.

Gården *Gettrup* i Ulsted sogn ligger ca. 600 m sønden for åen *Gerå* (*1253 *Gethaa*, *1260 *Getheraa*). Ånavnet er sammensat med dyrebetegnelsen *ged*, gl. *ge:t*, i ejefaldsformen *ge:tar*. *Gerå* betyder altså 'gedeåen'. Beskriverleddet i *Gettrup* (*1252-1332 *Getrop*, 1556 *Gietterup*) kan være dyrebetegnelsen *ged*. *Gettrup* betyder da 'gedetorpet, torpet med gederne'. Der er for så vidt intet påfaldende i at både åen og torpet har fået navn efter dette oprindeligt værdsatte, men i en senere periode ildesete klovdyr. Med en anden mulighed er at *Gettrup* er en sekundær navnedannelse til ånavnet, altså et oprindeligt **Ge:t(ar)a:-thorp* 'Gedeåtorp, torpet ved Gedeå'.

Beskriverleddet i *Rottrup* i samme sogn (1552 *Rottrup skoff*) er muligvis navneordet *rad* 'række', sigtende til et bosted, hvis huse ligger på række. En anden mulighed er navneordet *rå*, gl. *ra:* 'stang' (f.eks. brugt som skelmærke) eller dyrebetegnelsen *rå*. Dialektformen *råtorp* taler mod dyrebetegnelsen *rotte* som i dialekten udtales *rø:t* eller *røt*.

Povlstrup (ØH; 1559 *Poelstrup*) kan på grund af sammensætningen med det

kristne mandsnavn *Poul* (< *Paulus*) med sikkerhed dateres til middelalderen. De forannævnte *torp*-navne har beskrivelser som var gangbare både i vikingetiden og middelalderen. Det samme gælder det meget sent overleverede husnavn *Torndrup* (H) som indgår i *Torndrup Strand*. Det er sammensat med plantebetegnelsen *torn* 'tjørn'. *Torndrup* ligger ikke langt fra *Torngård* (1552 *Thuorngaardt*), *Tornemose* og *Torndal*, og det er et spørgsmål om ikke *Torndrup* er en ung navnedannelse, som har hentet sit førsteled fra disse navne på *Torn*-, og inspirationen til sidsteledet fra de talrige navne på *-rup*, *-drup* og *-trup*. - Endnu to sent overleverede navne med endelsen *-trup* er tvivlsomme: *Engstrup* (H; hus) og *Finstrup Gård* (ØH). I et ægte *torp*-navn med beskrivelsetallet *eng* skal vi vente formen *Engerup* eller *Engdrup*. *Finstrup* kan ganske vist være regelret sammensætning med mandsnavnet *Fin*, men er måske snarest et oprindeligt *Finstrupgård* (skrevet således på nyere kort), sammensat med slægtsnavnet *Finstrup*.

By

Navneleddet *-by* har ikke stor udbredelse i Vendsyssel. Ses der bort fra navne som *Hellum*, *Kirkeby*, *Ingstrup Mejeriby* og *Sulsted Stationsby* og enkelte andre vitterligt helt unge navne, begrænser antallet sig til en lille snes. At de til gengæld er af høj alder, herpå tyder, at 60% er blevet sognenavne. Eneste *by*-navn i Hals kommune er *Overby* (VH; 1844 *Overbygaard*, 1885 *Overby*), nord for Stae. Det tilhører navnetypens yngste lag: sammensætningerne med retningsbiord. Til *Overby* svarer intet **Nederby*. I Aså-Melholt sogn, umiddelbart nord for sogneskellet til Hals, ligger *Smalby*. Dette navn, som forekommer fem steder i Vendsyssel, er også af ganske sen oprindelse. Især i matriklerne føjes ordet *by* undertiden til et stednavn for at markere, at den pågældende lokalitet er en landsby eller et ejerlav, f.eks. *Houbye*, *Schoufhoved Bye* (Matriklen 1688).

Gård og hus

De fleste navne på *-gård* og *-hus* er umiddelbart gennemskuelige. Her skal kun nævnes nogle spredte eksempler. I Vester Hassing sogn: *Hovgård* (1553 *Hougord*, 'gård hvortil der gøres hoveri'), *Møllegård*, *Nygård*, *Hvolgård* (navneordet *hul*, jysk *hwål*), *Kroggården*, *Overgård*, *Lægård*, *Pytgården* (pyt 'lille vandhul'), *Ravnsgård* (mands- eller slægtsnavnet *Ravn*), *Bakgården* (hed tidligere *Paa Bakken*), *Toftgård*, *Dalsgårdene*, *Boelsgård*, *Skovhus* (1785 *Skovhuus*). - I Øster Hassing sogn: *Toftgård*, *Sandagergård*, *Brogård*, *Ågård*, *Søndergård*, *Hedegård*, *Nygård*, *Kirkegård*, *Pallesgård*, *Holtegård*, *Bødkegård*, *Melgård* (tillægsordet *mellem*-), *Ågård*, *Fælledgård* ('gården på fælleden'), *Hedegård*, *Vestergård*, *Søndergård*, *Nørgård*. - I Ulsted sogn: *Ellegård*, *Klitgård*, *Vestergård*, *Søndergård*, *Østergård*, *Nyhus*, *Kirkehuse*, *Rimmerhuse*. - I Hals sogn: *Hals Ladegård* (Ladegården), *Bjergegård*, *Bødkegården*, *Skovgården*, *Enggården*, *Skræddergården*, *Kirkegård*, *Strandgård*, *Torngård* (1552 *Thuorngaardt*, plantebetegnelsen *torn* 'tjørn'), *Østergård*, *Vestergård*, *Melgård*, *Damgården*, *Lundevejshuse*, *Bryggerhuse*.

Skorstensgården (1683 *Skorstengården*) lå i Vester Hassing by. Navnet gik af brug ca. 1800. Kr. Værnfelt (1937: 192) formoder, at gården var den første i byen, der fik muret skorsten i stedet for lyrehul i taget. En anden og måske sandsynligere baggrund for navnedannelsen er en gård med to eller flere skorstene, måske opfattet som statussymbol. - Oprindelsen til *Jynge(r)huse* (H; begyndelsen af 1800-tallet *Jynger Huset*, 1885 *Jyngehuse*) er uvis. Skrivemåden

Jynge- kan være en dialekt nær form af navneordet *gyng* der ligesom *gunge* kan betyde 'gyngende, ustabil grund'. Men den ældste form, *Jynger Huset*, af den for øvrigt sent overleverede navn leder uvilkårligt opmærksomheden hen på, at det første hus på stedet blev bygget af Christen Jungersen, hvis far må formodes at hedde *Junger*. Forholdet mellem *u* i mandsnavnet og *y* i stednavnet lader sig dog ikke forklare ud fra den nuværende dialekt.

Borg

Som artsled i navne på gårde og huse er navneordet *borg* ikke ualmindeligt. Den oprindelige betydning af *borg* er 'højde, bakke'. Den foreligger i flere, især jyske naturnavne. Gennem en række forskydninger udvikledes tidligt betydningen 'befæstet slot eller gård' som nu er enerådende i dansk. I denne betydning optræder *borg* ikke bare i navne på borge og slotte, men også, ofte med spøgende og ironiserende sigte, i adskillige gård- og husnavne, vel især anvendt om gårde og huse, som mindst af alt leder tanken hen på en borg, nu og da måske også om bygninger, som ejerne med ringe held har forsøgt at forlene med et borgagtigt udseende. Men *borg* forekommer desuden i gårdnavne, som ikke umiddelbart ser ud til at være ironisk ment.

Bestemmerleddet i *Springborg* (H; 1796 *Springborg*) kan identificeres med både navneordet *spring* 'kilde, kildespring', og udsagnsordet *springe*, som bl.a. i vendsysselsk bruges i den avlsbrugsfaglige betydning 'bedække, parre sig med'. Uanset om navnet er givet i spottende øjemed, har spotten næppe harmoniseret med gårdens status i begyndelsen af 1700-tallet næppe inspireret til ringeagt. På den tid var den beboet af ægteparret Ove Gedde Budde og Anna Catrine Moltke, som begge var af adelig slægt.

Med den nuværende skrivemåde, som har tilsvarende i nogle af de ældre kilder, f.eks. Matriklen 1844, kunne *Vendelborg* (U) se ud som et praeleanavn: 'Vendels (d.v.s. Vendsyssels) borg'. Men navnet skrives 1688 *Vindelborg*, og denne skrivemåde bekræftes af dialektformen *wejel'bår'e* (AE). Beskriverleddet er derfor sandsynligvis navneordet *vindel*, som indgår i andre stednavne. Det kan sigtes til såvel slyngede terrænformer som vredne bygningsformer.

Lundenborg (VH; 1688 *Lundenborrig*, 1844 *Lundborg*, AE *low:nbår'e*) er efter dialektformen at dømme snarest dannet til navneordet *lun(e)* 'stilhed, vindstille; beskyttelse mod regn og vind' eller det tilsvarende tillægsord *lun*. I samme område og terræn som *Lundenborg* ligger for øvrigt huset *Bakkely*.

De overleverede former af *Ryborg* (ØH; 1610 *Røggeborg*, 1664 *Ryborg*; AE *røjbåre*) er indbyrdes modstridende. 1610-formen kan gengive navneordet *ryg* som også anvendes i betydningen 'tagryg'. De følgende skriveformer tyder på navneordet *ryde* 'blød engbund med risbuske' medens udtalen, som også er noteret i 1917, snarest peger på tillægsordet *rød*. *-Uranienborg* (ØH) er et opkaldelsesnavn. Længere fremme omtales nogle navne, hvori artsleddet *borg* er anvendt i klart spottende øjemed.

Lade, stade, bro, kapel

Efter dette lille udvalg af navne på bosteder af forskellig art kommer nogle få navne, som ifølge deres betydning refererer til andre menneskeskabte eller menneskeformede genstande i landskabet. Flere af dem har senere fået funktion som bostednavne. Det oprindelige *Laden*, bestemt form af navneordet *lade*, optræder fra sin tidligste overlevering som gårdnavn, delt i *Vesterladen* i Horsens sogn og *Østerladen* i Vester Hassing s. (1553 *Laen*, *Wester lae*, 1610 *laenn*, 1688 *Øster Laen*, 1844 *Øster Laden*). De to nabogårdes beliggenhed

umiddelbart ved fjordkysten giver anledning til at overveje, om den oprindelige navnebærer snarere end at tjene landbrugsmæssige formål, har fungeret som fiskebod eller lignende.

Navneordet *stade* ligger til grund for landsbynavnet *Stae* (VH; 1454 *Stade*, *1559 *Stae*, 1610 *Staa*, 1844 *Staae*, 1885 *Staa*, AE *stå:e*). Ud fra grundbetydningen 'sted hvor nogen eller noget står' anvendes ordet *stade* i mange sammenhænge, jfr. Sammensætninger som *torvestade*, *malkestade*, *bistade*, *hestestade* 'hestebås', *kirkestade*, *fiskestade* 'stade hvorfra der forhandles fisk'. En ældre betydning af *stade* er 'landingsplads for både'. I Vendsysselsk kan *stade* også betegne faststående fiskeredskaber (bundgarnsstade, ålestade). Ved Hou (H) er der således i 1920'erne optegnet 13 stader med navne med *Rendestadet*, *Gladstadet*, *Stadet ved Åen*. Afstanden fra landsbyen *Stae* til Limfjorden nuværende kystlinje er ca. 3 km, og der ligger ingen ældre bebyggelser mellem fjorden og landsbyen. Dens navn kan oprindeligt have sigtet til *stade* i en af de betydninger, som er forbundet med fiskeri eller skibsfart i almindelighed. *Laden Stade* kan følgelig have haft fælles funktioner.

Mange broer er navngivet, både de store og solide som indgår i det overordnede vejnet, og de helt små og primitive som alene er af lokal betydning. Nogle af bronavnene er taget i brug som gårdsnavne. Beskriverleddet i *Krabbesbro* (U; 1626 *Kravbiesbroe*) er slægtsnavnet *Krabbe*. *Tyskerbroen* i Hou (H) har ligesom *Tyskerhuset* og *Tyskerbakken* navn efter kapergasten *Henrik Tyske* som boede hér fra 1807. - *Stokbro* (H og andensteds) sigter til en primitiv bro, lavet af nogle få tømmerstokke, eventuelt en enkelt stok. - *Loftbro* (ØH; også andensteds) er identisk med navneordet *loftbro*, der betegner en bro, som er fritsvævende i hele sin længde. Modsætningsvis er en risbro - *Risbro* (H) - jordfæstet i hele sin længde. Den er lavet af risknipper og tjener som befæstning af vej og sti over blødt terræn. Det er tænkeligt, at *Akær Bro* (U) og *Rosmos Bro* (VH; *1460 *Rodzmosse Brou*) også har været terrænbroer.

Kulturlandskabet er frem for alt repræsenteret i vore gamle marknavne. De er især vigtig kilde til landbohistorien, men vi vil også kunne finde marknavne med relation til den almene kulturhistorie og arkæologien, som *Kappelagre* (H; 1690 *Cappelaggre*), der med beskriverleddet *kapel* tyder på, at der har ligget et kapel i nærheden, og *Dejsagre* (H; 1683 *Deys Agere*) med beskriverleddet *dys(se)* i dialektformen *dejs*. Denne righoldige, nu næsten forsvundne del af vort navneforråd er det ikke muligt at komme nærmere ind på hér. Navne herfra vil dog nu og da blive inddraget.

Mange oprindelige marknavne er taget i brug som gårdsnavne. Nogle eksempler: *Buksti* (U) skrives ganske vist *Bogstedgaard* ca. 1850; men skrivemåden *Buksti* på Generalstabskort 1885 og udtaleformen *boksti* hos AE gør det sandsynligt, at navnet er sammensat af dyrebetegnelsen *buk* og navneordet *sti*, snarest i betydningen 'indhegning'. - Navneordet *have* i den ældre betydning 'indhegning' forekommer i flere sammenhænge: *Munkehave* (VH; *1472 *Munkehaffuer*; muligvis samme lokalitet som nuværende *Gandrufhave*), *Byghaven* (VH), *Haven* (ØH; tidligere *Starbæks Have*, 1688 *Starbechs Hauge*), *Rønholt's Have* (U; til gårdsnavnet *Rønholt*). Også ordet *dige* er taget i brug som gårdsnavn: *Diget* (ØH; 1688 *Digget*).

Naturnavne

Skal vi løseligt sætte lavlandet Danmarks forskellige landskabsformer i

kategorier, må det blive omtrent således: (1) tilgroede eller nøgne flader som f.eks. kær, moser, lyngheder, sand- og grus sletter; (2) terrænformationer af forskellig art: højder, lavninger, dale, nedskæringer, kløfter, skrænter, fremskydninger (f.eks. næs og odder); (3) skove og krat; (4) vandløb, søer og andre vandsamlinger. Hertil kommer (5) have, fjorde og sunde med deres vige, dyb, grunde, øer og holme.

Da, som allerede nævnt, vort område er fattigt på gamle bostednavne, kunne vi måske vente, at det til gengæld var rigt på gamle naturnavne. Men det er ikke tilfældet. De fleste naturnavne i den østlige del af Kær Herred er unge. Stednavne, også naturnavne, skabes dér hvor mennesker færdes, bor og virker. Hovedparten af naturnavnene er formodentlig blevet til i og med bosætning på stedet, i alt fald når det gælder navne på mindre lokaliteter. I det sent bosatte Kær Herred var der længe kun få mennesker til at hæfte navne på naturen, og det ordforråd, der stod til rådighed, da folketallet omsider øgedes, var skrumpet ind i forhold til dét, deres forfædre rådede over; for adskillige ord for naturskabte foreteelser var gledet ud af det aktive ordforråd. Begrænsningen gælder især betegnelser for lokaliteternes *art*, f.eks. ord for højder og nedskæringer. I *beskrivelsen* af naturlokaliteterne udviser ordforrådet større variation skønt beskrivelsen ikke sjældent begrænser sig til blotte retningsangivelser (*østre, vestre, nørre, søndre, nedre ovre*), størrelsesangivelser (*lille, stor*) og aldersangivelser (*gammel, ny*). Der er ingen grund til at se ned på disse beskrivelser, hvad enten de optræder i navne på naturlokaliteter eller i gårdnavne. De hænger nøje sammen med bondefolkets nyttige sans for verdenshjørner, omfang og alder. Derimod er der al grund til at misbillige klumpede navnedannelser som *Bisnap Nord* for det sprogrigtige *Nørre Bisnap*.

Selvom det er synligt for enhver, som færdes på egnen eller studerer landkortet, skal der mindes om, at den natur, som var til stede, da navnene blev givet, i dag for størstedelen er omskabt til dyrkningsjord og bebygget med enkeltgårde, gård- og hussamlinger og landsbyer, og på det seneste omdannet til campingpladser, golfbaner og - som i Bisnap - sommerhusbebyggelser. I vor tid fungerer de fleste oprindelige naturnavne som landsby-, gård- og husnavne.

I det følgende gives nogle eksempler på navne indenfor de nævnte landskabskategorier. De fleste er umiddelbart gennemskuelige, medens enkelte indbyder til nærmere tolkning eller forsøg herpå. Hovedparten er formodentlig almenkendte; de findes i alt fald på Geodætisk Instituts 4 cm-kort eller de lidt ældre målebordsblade; men nogle forekommer kun i mundtlig overlevering, således som den er optegnet af først og fremmest Arne Espegaard.

Fladerne

Eksempler: *Gåserkær* (ØH, efter landsbyen *Gåser*), *Tuekær* (U; 1688 *Tuekiær*), *Gravenskær* (ØH; nu skovareal), *Fladkær* (H; hér ligger også gårdene *Nordkær* og *Kærlund*), *Abildkær* (ØH; jfr. Nedennævnte *Abildholt*). - *Koldkær* (H; 1844 *Koldkiær*, 1884 *Kolkjær*, *Koldkjær*) er sandsynligvis sammensat med tillægsordet *kold*, selvom navneordet *kolle* 'lille, rund højning' ikke kan udelukkes. - Beskriverleddet i *Eskær*, som indgår i *Eskær Rimme* (H), er træbetegnelsen *esk* 'ask'.

Akær (U), som også indgår i *Akær Bæk*, *Akær Bro*, *akærslykke* og *Akærsminde*, skrives 1884 *Aakjær*; men både de øvrige skriveformer og dialektformen *atjar* taler mod en sammensætning med navneordet *å*. En

mulighed er navneordet gl. *agg 'spids', brod, torn' med hentydning til stikkende bevoksning eller lignende.

Mosenavnet *Saltmosen* (H; Højmose i Hou ejerlav) har interesse som muligt vidnesbyrd om saltudvinding i ældre tid. Beskriverleddet i *Skurvemose* (U; AE *skåremos*) er snarest tillægsordet *skurvet* 'ujævn, fyldt med ujævnheder'. - *Blødmose* (VH; 1683 *Blødmoese*) er sammensat med tillægsordet *blød* eller navneordet *bløde*; jfr. *Bløden* længere fremme.

Der er stor tidsmæssig afstand mellem det ældste og de yngste belæg på *Rasmusmose* (VH): *1460 *Rodzrose Brou*, 1885 (generalstabskort) *Rosmos Kjær*, *Rosmos Bro*, 1943 (målebordsblad) *Rasmusmose*, AE *rasmos`moues*. Som det ses, har den middelalderlige form tilsvarende endnu på generalstabskortet fra 1885, som året før noterede generalstabens topograf formen *Rasmus*. Ændringen (eller forvanskningen) *Rosmos* > *Rasmus* kan delvis bero på at ordet *mose*, som uden tvivl er det oprindelige artsled, i svagtrykstilling har dialektformen *mus*. Til det nu uigenkendelige mosenavn føjedes som forklarende navnetillæg endnu et *-mose*. Beskriverleddet i det uforvanskede *Rosmos* er antagelig navneordet gl. *ra:s* (med regelret lydudvikling til *rås*) 'løb, strøm'. I topografisk sammenhæng kan *ra:s*, der er overleveret i flere nordiske dialekter, bl.a. anvendes i betydningerne 'vandrende' og 'åbent vanddrag i mose'. Det gamle mosenavn kan da have sigtet til en mose med vandfyldte partier eller vandgennemstrømning.

Det usammensatte *Myren* (ØH, 1683 *Myrend*) er bestemt form af navneordet *myr*. Det er beslægtet med ordet *mose* og har været anvendt om samme terræntype; jfr. Sammensætningen *myr(e)malm*. Mosenavnet indgår i skovnavnene *Myrholt* og *Myrskov*.

Navneordet *bløde* i betydningen 'blødt, sumpet sted i terrænet' forekommer i navne på enge og kær. *Bløden* i Hals er i sin overlevering blevet sammenkædet med navnene *Grønlandslykke* og *Ryttergården* sammesteds. *Bløden*, bestemt form af *bløde*, var i slutningen af 1700-tallet navn på en strandeng vest for Hals' nuværende havn (1796 *Bløden*). *Grønlandslykke* (1796 *Grønlandslykke*) ligger umiddelbart vesten for *Bløden*. Stedet blev førhen brugt som opslagsplads for grønlandsfarere. Her skal også have været en indretning til afsmeltning af hvaler og marsvin. Grønlandsskibene fortøjedes ved *Bløden Pæle* som også, mere prætentivt, kaldes *Bløden Havn* (1858 *Bløden Havn*, 1885 *Bløden Pæle*). En gård i nabolaget har været længe om at finde sit blivende navn. I Matriklen 1844 betegnes den som *Bløden eller Grønlandslykke*. I 1858 kaldes den *Grønlandslykke*, i 1885 *Bløden*. Dette navn ændres til *Ryttergården* som ændres tilbage til *Grønlandslykke* der tinglyses i 1965. Således er forløbet i den skriftlige overlevering. Den stedlige mundtlige overlevering er muligvis anderledes. Det er uvist om artsleddet i *Grønlandslykke* er ordet *løkke* 'indhegnet areal' eller *lykke* 'gunstig omstændighed, held' o.s.v. Stedets oprindelige anvendelse som lade- og opslagsplads taler for *løkke*; men senere er det nok omtolket til *lykke*.

Artsleddet i *Gåser* (ØH; *1260 *Gasewor*, *1330 *Gøsser*, 1610 *Gaasser*) er navneordet gl. *wara* 'udmark'. Beskriverleddet er fuglebetegnelsen *gås*, gl. *ga:s* - *Tornflaget* (ØH; AE *twānflaq`e*, på Geodætisk Instituts kort fejlskrevet *Tornflage*) er nu navn på en skov. Men artsleddet er navneordet vendsysselsk *flag* 'flade i landskabet'. Beskriverleddet er plantebetegnelsen *torn* 'tjørn'. - *Sanden* (VH) er bestemt form af navneordet *sande* 'strækning med sandet jord'.

Som eksempler på hedenavne kan nævnes *Bredheden* (U), *Knorheden* (VH);

beskriverleddet er sandsynligvis navneordet knor 'knast, knude'), *Lilleheden* (U), *Nørreheden* (U), *Vesterheden* (VH; 1688 *Wester Heede*), *Østerheden* (ØH).

Terrænformationerne

Adskillige naturnavne refererer til højder, terrænfald, kløfter og huller, sænkninger og indsnævninger. Terrænet på Hals-egnen udmærker sig ikke ved dramatiske højninger eller nedskæringer. Her er det fladerne, der dominerer. Man i alt det flade behøver højderne til gengæld ikke være synderligt store for at markere sig. Artsleddene *bjerg*, *bakke* og *høj* dominerer i højdenavnene. Det er karakteristisk for egnen, at *bakke* forekommer langt hyppigere end *bjerg*. De fleste navne med artsleddet *bakke* er dannet efter ca. 1700. Indtil da var *bjerg* det vanlige ord for både større og mindre markerede højder. De to højdebetegnelser er således kronologisk afgrænsede. I Hals kommune forekommer navnene på *-bakke* da også i kilder som er yngre end 1700, medens hovedparten af de få navne på *-bjerg* har en ældre overlevering. Andetsteds i Danmark var adskillige navne på *-bjerg* allerede i middelalderen taget i brug som navn på store landsbyer, og ikke så få har status som sogne- og herredsnavn. Der er næppe tvivl om, at de ældste navnedannelser går bagom vikingetiden. Men da som nævnt *bjerg* helt frem til ca. 1700 var det vanligste ord til betegnelse af små og store bakker, er hovedparten af navnene på *bjerg* sandsynligvis middelalderlige eller yngre.

Nogle eksempler på navne med artsleddene *bjerg* og *bakke*: *Knøldbjerg* (VH; 1553 *Knøle*, 1884 *Knøldbjerg*), *Nørre- og Sønder Basbjerg* (U; 1611 *Bastbiere*, 1683 *Nor Basbjerg*, *Synder Badsberg*), *Skindbjerg* (ØH; *1386 *Skindberig*, 1552 *Skindberg*, 1611 *Skindbierrig* AE *skejbjære*), *Blæsbjerg* (VH; kaldes også *Blæsborg*), *Sandbjerg* (ØH; 1884 *Sandbjerg Gaard*), *Flintbakke* (VH), *Skovbakke* (ØH; 1884 *Skovbak Hus*), *Ravnebakken* (VH), *Rævebakke* (ØH), *Kirkebakke* (VH), *Kjepbakker* (H; klit), *Kløvbakke* (VH; ved Vester.Aslund; 1884 *Kløvbjerg*), *Møllebakke* (VH), *Poldbakke* (VH), *Risbakken* (VH), *Rævebakken* (VH; 1683 *Refbacken*), *Rævebakke* (ØH), *Den brændte Bakke* (VH)

De fleste af navnene er umiddelbart gennemskuelige. I *Knøldbjerg* er *-bjerg* en senere tilføjelse til et usammensat *Knøld*, identisk med navneordet vendsysselsk *knøld* 'knold, tue'. *Knøldbjerg* har givet navn til *Knøldgård* umiddelbart nord for bakken. *Knølderne*, navn på et areal med lergrave i sognets sydøstlige hjørne, er bestemt form flertal af *knøld*. - *Bastbjerg* er antagelig sammensat med navneordet *bast*. Det hentyder til udvinding af lindetræernes bast, men forbindes, som hér, oftest med artsled, der ikke sigter til skov eller træbevoksning. Beskriverleddet har åbenbart været udsat for omtydning. AE har nemlig optegnet navnet som *basibjære* og *ba:sbjære* med en bemærkning om at sidstnævnte udtale vist nok er den rigtige. Den første udtale gengiver dyrebetegnelsen *basse* 'vildsvin'. - Både den skriftlige og den mundtlige overlevering gør det sandsynligt at *Skindbjerg* er sammensat med navneordet *skind*. Det kan således ikke sammenstilles med det udbredte *Skinbjerg*, som er sammensat med navneordet *skin* 'lysskær', og som man har villet sætte i forbindelse med hedensk lysdyrkelse. - *Flintbakke* må formodes at hentyde til forekomst af den førhen eftertragtede flint. - *Kjepbakker* er sammensat med navneordene *kæp*, *Kløvbakke* med *kløve* 'kløft'. Kløften som *Kløvbakke* (i Stae) har navn efter, kaldes *Madses Kløve*. I *Risbakke* er navneordet *ris* anvendt i betydningen 'krat'.

Navneordet *li*, gl. *li:th* 'bakkeside, skråning' indgår i et ikke helt lille antal stednavne i Vendsyssel og Hanherred. I usammensat bestemt form forekommer

det to steder Vester Hassing sogn. *Lien* på nordsiden af Stae-bakken (1631 *Lin*) indgår i højnavnet *Lihøj* (anført på Generalstabskort 1884) 400 m østen for Møllegård. Et *Lien* på Vester Hassing Østermark nævnes i Markbogen 1683 (*De Agre paa Lien*).

Med artsleddet *høj*, gl. *hø:gh*, er navngivet dels naturskabte mindre højder, dels gravhøje. Ordet *høj* indgår andensteds i Danmark i en del meget gamle stednavne, hvoraf langt de fleste allerede i middelalderen var gået over til at bruges om bosteder, ofte sognebyer og store landsbyer. I disse gamle navne er *høj* så godt som altid omdannet til ukendelighed. Eksempelvis er navnene *Vedersø*, *Malmø*. *Grenå*, *Langå*, *Års* og *Taulov* sammensat med *høj*. I vort område er artsleddet *høj* intakt i samtlige navne - måske med undtagelse af nedennævnte *Grydelund* - hvad enten de er taget i brug som bostednavne, hovedsagelig gårdnavne, eller endnu alene fungerer som navne på gravhøje eller naturlige høje.

Navne på gravhøje hører strengt taget hjemme blandt kulturnavnene. Men de fremtræder trods deres menneskeskabte herkomst som naturlige elementer i landskabet og skiller sig oftest markant ud fra det dyrkede land. Desuden har navngiverne næppe altid været sig bevidst om de høje de gav navn, var natur- eller menneskeskabte. Det er derfor rimeligst, i alt fald nemmest, at kategorisere dem som naturnavne.

Gravhøjene i Hals kommune findes hovedsagelig i de to vestlige sogne. Ifølge Trap er der 29 i Vester Hassing sogn (+ 32 ødelagte eller sløjfede), 10 i Øster Hassing sogn (+ 14 ødelagte eller sløjfede), 3 i Hals sogn, 0 i Ulsted sogn. At der i det registrerede navnemateriale fra Ulsted sogn kun findes to navne på *høj*, understreger, at det fortrinsvis er gravhøje, der navngives med dette artsled. For øvrigt er antallet af højnavne ikke imponerende i betragtning af, at der trods alt i de fire sogne er 42 bevarede gravhøje og 46 ødelagte eller forsvundne. Et stednavn forsvinder ikke nødvendigvis med den oprindelige navnebærer, så meget mindre som det ofte længe inden navnebærerens undergang vil være ført over på en anden lokalitet, f.eks. en hosliggende gård.

Følgende samling af navne på *-høj* omfatter tilnærmelsesvis hvad der i Institut for Navneforskning's samlinger er registreret fra skriftlige og mundtlige kilder. 1683-belæggene, som oftest er de ældste og eneste, hidrører fra Markbogen 1683. Vester Hassing sogn: *Dalsgård Høj*, *Brunhøj* (1683 *Brun høyg*), *Bålhøj* (1683 *Baalhøyen*, AE *bu:lhø'w*, *bål'hø'w*), *Gildehøjen* (1683 *Gilde Høyen*), *Hellighøje*, *Haldhøj* (1964 *Halvhøj*), *Kløfthøj* (1683 *Kløft Høy*), *Lihøj* (1884 *Lihøj*), *Lerhøj* (1943 *Lerhøj*, AE 1952 *li:rhø'w*), *Lundhøj* (1683 *Lund Høy*), *Møllehøjen* (1683 *Mølle høyen*), *Halhøj*, *Dødskov Høj*, *Rævehøj*, *Skimrehøj?* (1683 *Schemmer Høy*), *Stenhøj* (1683 *Steen Høy*), *Palleshøj* (1683 *Palleß Høy*), *Metteshøj* (1683 *Metteß Høy*), *Rishøj* (1683 *Riiß Høy*). - Øster Hassing sogn: *Hundehøj* (1683 *Hunde Høj*), *Rævebakke Høj*, *Møllehøj* (1683 *Møll Høy*), *Lergravhøjen* (1683 *Lergraff Høyen*), *Randshøjen* (1683 *Rands Høyen*), *Tvillingehøje* (1683 *Tuilling Høy*), *Bålhøj* (1683 *Boell Høy*), *Brændshøj*, *Åhøjen* (1683 *Aa Høyen*). - Ulsted Sogn: *Bugnehøjen*, *Skelhøjen* (1683 *Schielhøien*) - Hals sogn: *Rødhøj*, *Østerhøj* (1683 *Øster Høy*), *Vesterhøj* (1683 *Wester Høy*), *Guld Haralds Høj*.

Nogle af disse navne fortjener en kommentar. *Bålhøj*, som af AE er noteret med gammel og ny udtale, hentyder hér som andensteds til afbrænding af bål Skt. Hansaften eller Valborgsaften. Der råder nogen forvirring om *Lerhøj* og *Haldhøj*. AE noterer i 1952, at hans meddelere vakler mellem at kalde *Lerhøj* for *Haldhøj*, og *Haldhøj* for *Lerhøj*. Beskriverleddet i *Haldhøj* er snarest

navneordet *hald* 'bakkehæld, bakkeside'. Samme beskriverled indgår sandsynligvis i navnet på en højde (vesten for Vester Skindbjerg) som Geodætisk Instituts rekognoscent i 1964 kalder *Halhøj*, men AE i 1952 *Haldbakke*.

Beskriverleddet i *Brændshøj* (ved Øster Aslund) er muligvis navneordet gl. **brænni* 'afbrændt område'. *Bugnehøjen* er navn på det sydvestlige hjørne af Ulsted-bakken. I en optegnelse fra 1929 er det lydskrevet *Bunhøw*, i AEs optegnelse *bow:nhøw 'i*. Beskriverleddet er tillægsordet *boven* 'opsvulmet, udbuget', nærbeslægtet med udsagnsordet *bugne*. Navnet sigtet antagelig til bakkefaldets form. Højnavnet *Guld-Haralds Høj* (H) har forbindelse med fortællingen om Guld-Haralds drab på den norske konge Harald Grafeld. Den er omtalt af Bjarne Jerup Høj i Museumsforeningens Årsskrift 1997. - Høje kan også navngives uden anvendelse af ordet *høj* eller andre højdebetegnende navneled. Det gælder f.eks. det sammenlignende højnavn *Prædikestolen* (H).

Landskabet i den østlige del af Hals og Ulsted sogne er formet som lange strandvolde med mellemliggende lavninger, de såkaldte *rimmer* og *dopper*. Navneordet *rimme* (men ikke *doppe*) indgår da også i flere af landskabets naturnavne. Men *rimme* 'langstrakt, lav højning, især af sand' findes endvidere i stednavne uden for dette landskab. Eksempler, Hals sogn: *Eskær Rimme*, *Ørnerimmen*, *Mogens Rimmer*, *Galrimmen*, *Melholt Rimme*, *Juvrimmen*. - Ulsted sogn: *Sorimmen*, *Galrimmen*, *Rimmerne*. - Øster Hassing sogn: *Hjorterrimmen*. - Vester Hassing sogn: *Fællesrimmen*.

Det usammensatte *Rimmen* forekommer flere steder. *Eskær Rimme* er dannet til kærnavnet *Eskær*. Skrivemåden *Juvrimmen* gengiver AEs optegnelse: *juw:remi*. Oprindelsen er uvis. AE antyder, at beskriverleddet kan være navneordet *gyde*, som bl.a. kan bruges i betydningen 'inddiget eller indhegnet vej, hulvej; drivevej for kvæg'; men dette ord udtales *jy:w*, *djy:w* i vendsysselsk.

Artsleddet i *Bisnap* (H; 1683 *Bysnab*, *Bisnab*, *Bisnaps Aggre*) er navneordet *snabe*, gl. *snapi* 'fremspring, spids' eller det nærbeslægtede og ensbetydende *snap*. Disse ord kan betegne både et terrænfremspring og en skovstrimmel, som skyder sig ud i marken. I *Bisnap* sigter *snabel/snap* muligvis til nogle tidlige kystfremspring, et næs. Beskriverleddet frembyder to meget forskellige tolkningsmuligheder. Den ene er insektbetegnelsen *bi*. Den anden er navneordet *bisp*, der som førsteled i sammensætning oftest udvikles til *bis-*. Norden for Hou kaldes et markstykke *Biskopjorden*. Artsleddet *snabe* indgår også i *Elsnap* (U; * 1496 *Elsnabe*, 1573 *Elsnarben*, 1688 *Elsnap*). Beskriverleddet er træbetegnelsen *el*.

Et andet ord for 'fremspring' finder vi i *Skovshoved* (H; *1510 *Skoffshouid*, 1610 *Skoffs hoffuedt*). Det bruges først og fremmest om terrænfremspring, især om kystfremspring, men også om fremspringende del af en skov. Det er måske i sidstnævnte betydning, ordet er brugt i *Skovshoved*.

Vester Hassing er (var) delt i tre navngivne bydele: *Overbolle* omkring kirken, *Sønderbolle* mod syd og *Nørrebolle* mod nord. Artsleddet er antagelig et gl. navneord **bolgh*, i slægt med udsagnsordet *bulne* og med betydningen 'noget opsvulmet'. I topografisk sammenhæng kan **bolgh* sigte til mindre højninger i terrænet. Navnet *Bolle*, *Boller*, *Bollen* optræder flere steder i Vendsyssel. Der er således et *Bollen* andensteds i Vester Hassing sogn og i Øster Hassing sogn. - Ordet *holm* betegner dels en lille ø, dels et svagt hævet område i enge, kær og moser. I det sidstnævnte betydning indgår det i *Rugholm* (ØH; 1844 *Rugholm*, 1885 *Ruholm*).

Bovet (U) er bestemt form af navneordet *bov*, gl. **bogh* 'bue, buet, figur'. Denne sideform til navneordet *bue* optræder i adskillige stednavne i Vendsyssel og kun dér. Navnene sigter til buede terrænfigurer: bække- og åslyng, vejslyng, bugtninger på sogneskel m.v. Ifølge AE er *Bovet* i Ulsted sogn motiveret af et vejslyng. - *Sriben* (VH; 1460, 1553 *Sriben*, AE *strej'ben*) er bestemt form af navneordet gl. *srib* 'strimmel'. Hvad navnet oprindeligt sigtede til, lader sig næppe påvise.

Praktisk taget alle synlige legemsdele hos mennesker og dyr, fra isse til tå, er udnyttet sammenlignende ved navngivning af terrænformationer. I overensstemmelse med halsens ydre og indre struktur anvendes ordet *hals* i topografisk sammenhæng dels om smalle terrænformationer på land, f.eks. smalle bakkedrag og næs, dels om snævre farvande. Som det vides, sigtede sogne- og kommunenavnet *Hals* oprindeligt til den smalle indsejling til Limfjorden. Det er et af de tidligst overleverede danske stednavne: *975 (islandsk) *at Hálsi i Limafirði*, *ca. 1190 (islandsk) *at haalsi*, *ca. 1200 *Haals*, *ca. 1240 *til Hals i Limafirfirða*, *1260 *Halsemarch*, 1300-1350 *Halsi*, 1456 *Halse*, 1552 *Halsse*, AE *ha:ls* (svarer til skriftsformen *Halse*).

Formen *Halsi/Halse* er lokativ, en bøjningsform som angiver "stedet hvor", d.v.s. at et ubetegnet "noget" eller "nogen" befinder sig i, på, under eller ved en nærmere angivet lokalitet. I de islandske kilder er denne bøjningsform styret af forholdsordet *at* (svarende til nudansk *ad*) 'henimod, hertil, ved'. I de danske kilder udgør bøjningsmærket en fast bestanddel af navnet, som altså egentlig ikke betyder 'halsen' men '(stedet) i halsen'. Hvis halsingerne havde holdt fast ved den ældre skriftlige overlevering og den oprindelige dialektform, ville den nuværende skriftform have været *Halse*.

At naturnavnet *Hals* er overleveret i 900-tallet, indebærer ikke nødvendigvis, at bostedet Hals går tilbage til vikingetiden og at navnet *Hals* allerede da var overført på dette bosted. Men det er da en nærliggende tanke, at der fra ældgammel tid har levet bosatte folk hér, hvor der udover fiskeriet også var muligheder for at hjælpe (og udplyndre?) grundstødte søfolk og holde øje med uønsket indsejling i Limfjorden. Dermed er ikke sagt, at navnet *Hals* allerede da var overført på bostedet, endsi at jernalderlandsbyen sydvest for Skovshoved, halvanden km fra fjordkysten, har båret navnet.

Stednavne, der sigter til lavninger og nedskæringer i terrænet, er der ikke mange af i Hals kommune. *Torndal* (H) er muligvis kommunens eneste nuværende navn på *-dal*; men *dal* indgår dog som beskriverled i *Dalsgårdene* (VH), og et andet ord for lavning findes i *Gravholt* (H) og ovennævnte *Gravenskær* (ØH). - *Hou* (H; *1548 *Hov* (?), 1552 *Hwo*, 1611 *Hoffbye*) er dannet af navneordet gl. **ho*: 'trug, kar', anvendt sammenlignende om en formodentlig mindre lavning. Samme ord kendes fra andre stednavne. En afledning af *ho*: er brugt som navn på den inderste del af Mariager Fjord, og dette gamle navn indgår som beskriverled i købstadnavnet *Hobro*. - En lavning sønden for Ulsted kirke, nærved Ulvegraven, kaldes *Døl* eller *Døle* (AE *dø:l*). Navnet er muligvis identisk med navneordet *dølg* (vendsysselsk *dø:l*) 'skjul', overleveret i forbindelser som *kam i dø:l* 'komme i skjul', hér eventuelt brugt i betydningen 'skjulested'.

Skovene

Det er velkendt, at det østlige Vendsyssel fra gammel tid har været særdeles skovrigt. En del af Dronninglund herred kaldtes fra ca. 1350 til ca. 1500 ligefrem *Skovbo Herred* 'skovboernes herred', måske i modsætning til *Kær*

Herred, der som nævnt muligvis betyder 'kærboernes herred'. Men trods herredsnavnet udsagn har i alt fald en stor del af de fire sogne i Hals kommune været skovklædt, i Hals sogn vel i et sammenhængende bælte fra *Hals Sønderskov* over *Hals Nørreskov* til *Hou Skov*.

Størstedelen af de oprindelige skovnavne er for længst taget i brug som gård-, hus- og landsbynavne, og oftest er det alene navnet, som fortæller, at de nu dyrkede marker engang har været skovklædte. Selve det endnu levende ord *skov*, der betegner både store og små skove, indgår som artsled i adskillige skovnavne og som beskriverled i andre naturnavne og i talrige bostednavne, f.eks. på *-by* og *-gård*. Mange af de plantager, som blev anlagt fra begyndelsen af 1800-tallet, fik også navne på *-skov*.

Foruden *Hals Nørreskov* og *Hals Sønderskov*, som i Matriklen 1844 kaldes *Nørreskoven* og *Sønderskoven*, nævnes i 1600-tallets lensregnskaber *Medelskov* (gl. *mæthal* 'mellem-'), og dér omtales også *Strandmarken* i det sydøstlige hjørne af Hals sogn som en skov. Da nu en gammel betydning af navneordet *mark* netop er 'skov', kunne det være fristende at se denne betydning i navnet *Strandmarken*. Det er dog nok sandsynligere, at *mark* er brugt i den nuværende betydning om en mark, som for en tid har givet plads for en udløber af *Sønderskoven*. Der er ikke overleveret noget samlende navn, der dækker den store skovstrækning, som mod øst har strakt sig helt ud til Skovshoved. Den har muligvis slet og ret været kaldt *Skoven*, ligesom *Skoven* (1610 *Skoffuen*) i Ulsted sogn.

Volskov (H; i bronnavnet *Volskov Bro* (1858 *Voldskovbro*, 1885 *Volskov Bro*) er måske sammensat med navneordet *vol*, gl. *wal* 'tynd, bøjelig men lige gren'; en anden mulighed er gl. *wall* 'slette, græsmark'. - Fuglebetegnelsen *ravn* indgår i *Ravnskov* (VH; 1683 *Raufnschou*). Navnet er på Generalstabskort 1885 fejlskrevet *Ravnsgaarde* - ét blandt flere eksempler på sammenblanding af ordene *skov* og *gård* i stillingen som artsled.

Det dystert klingende *Dødskov* (VH) har helt ned til nyeste tid bragt skrivere, landmålere, topografer og kartografer i vildrede om beskriverleddets rette form: *1559, 1579 *Dødskouff gaard*, 1610 *Dødskoff*, 1661 *Døedskouf*, 1683 (Markbog) *Døed Skouf* (om gården), *Dyskous Agre* (marknavn), 1688 (Matriklen) *Død Schouf*, 1844 (Matriklen) *Dødskov Gd*, 1902 (Trap) *Døskov*, AE *døsgå*, 1988 (4 cm-kort) *Dydskov* (gården), *Dødskov Høj* (Højen). De ældste skrivemåder repræsenterer sandsynligvis navnets oprindelige form. Beskriverleddet er derfor enten tillægsordet eller navneordet *død*. Navneordet *dy* 'dynd' og *dysse*, gl. *dys*, som især 1683-formen kunne antyde, finder hverken støtte i de øvrige skrivemåder i 1600-tallet eller dialektformen. *Dy* udtales *dy* eller *dy'e* og *dysse* hedder *dej's* i vendsysselsk; jfr. *Dejsagre* i Hals sogn.

Baggrunden for navnedannelsen er så vidt vides ukendt. Det er vel tænkeligt, at den har sin baggrund i en lokal skovdød på et eller andet tidspunkt. Det kunne alligevel være fristende at sætte navnet i forbindelse med, at 1683-markbogen nævner "De Agere Wed Alter Steenen" på gården *Dødskovs mark*. Bondestenalderens fritliggende stendysser blev jo førhen ofte opfattet som hedenske altre, så hér hentydes der åbenbart til en stendysse. Og dyssens indhold af menneskeknogler turde være et passende motiv til at kalde den omliggende skov for *Dødskov*. Dette bør dog ikke tages for andet end et nogenlunde begrundet gæt.

Det dominerende artsled i Vendsyssels skovnavne er *holt*. Navneordet gl. *holt*, som har tilsvarende i de øvrige germanske sprog, optræder i flere betydninger. I danske stednavne er den dominerende betydning 'skov', især

'mindre skov'. Men i jysk bruges *holt* også bl.a. i betydningerne 'forhøjning i en eng, en stor engholm' og 'åben plads i en skov'. I sidstnævnte betydning er det antagelig brugt i det usammensatte flertalsnavn *Holter* (H) der i 1796 beskrives som 'de saa kaldede Holter i Synder Skoven'. I en lignende betydning kan *holt* være brugt i de *holt*-navne, som er knyttet til det tidligere sammenhængende skovområde, som Hals Sønderskov og Nørreskov og Hou Skov er levninger af. Men *Holt* kan også have refereret til mindre dele af skoven. Betydningen 'forhøjning' indgår antagelig i *Tyvholt* (H) der af AE beskrives som en højning, højst på en meter, med en diameter på 10-15 m.

I de følgende fremdragne stednavne har *holt* formentlig den vanlige betydning '(lille) skov'. Det usammensatte *Holt* og *Holtet* (bestemt form) forekommer flere steder. I de sammensatte navne er beskriverleddene oftest velkendte ord: træbetegnelsen *løn* i *Lønholt* (H), *røn* i *Rønholt* (U), *birk* i *Birkholt* (ØH), *Abild* 'æbletræ' i *Abildholt* (ØH), plantebetegnelsen *bregne* i *Bregnholt* (U; AE *braq:nhåljtj*), dyrebetegnelsen *øg* i *Øgholt* (VH), fuglebetegnelsen *vibe* i *Vibholt* (VH), *ørn* i *Ørnholt* (ØH), *høg* i *Høgholt* (VH; 1683 *Høg Holtz Agere*), insektbetegnelsen *bi* i *Biholt* (ØH; 1683 *Biiholdtz fald*), navneordet *made* 'fugtig eng' i *Madeholt* (H), *Bro* i *Broholt* (ØH), *mølle* i *Mølholt* (H), tillægsordet *bred* i *Bredholt* 'det brede holt' (H), *lys* i *Lysholt* (ØH; 1683 *Liuf Holdtz bache*) 'det lyse (d.v.s. åbne) holt'.

Melholt (U; siden 1947 i Dronninglund kommune; *1451 *Miellholtt*, 1514 *Melholtsgardh*, 1552 *Mielholtt*) sammensat med tillægsordet gl. *mæthal* 'midt-, mellem-', altså 'den midtre skov' eller 'den midtre del af skoven'. I *Gravholt* (U; 1611 *Gruffholtt*, AE *graw'håljtj*) indgår navneordet *grav* eller - at dømme efter trykforholdene - snarere et stednavn *Grav*. - Beskriverleddet i ovennævnte *Tyvholt* (H) kan være navneordet gl. **thiu:f* 'krat' men selvsagt også navneordet *tyv*. - I *Vadsholt* (U; 1552 *Vadtzholtt*, 1611 *Wadtsholtt*, AE (ældre udtale) *wā:sholjtj*) indgår formentlig navneordet *vase* 'vej'; oprindelig om vej gennem fugtigt terræn, befæstet med risknipper; i jysk også om indgrøftet vej. Gården *Vadsholt* ligger umiddelbart ved en vej, som kaldes *Vasen* (AE *Wa:si*). - Beskriverleddet i *Strengholt* (H; AE *strænghåljtj*) er sandsynligvis navneordet *streng* 'reb, snor'. I topografisk sammenhæng kan det bruges om smalle arealer, bl.a. er det i Sydvestjylland brugt om smalle engstykker.

Navnet *Stisholt* (VH; 1549 *Stisholt*, 1636 *Stidzholt*, 1885 *Stidsholt*, AE *stishåljtj*) har tre paralleller i Vendsyssel. Beskriverleddet kunne være mandsnavnet *Stig*. Men det ville være påfaldende at finde samme mandsnavn i fire *holt*-navne inden for et relativt lille område, så meget mere som personnavne forholdsvis sjældent indgår som beskriverled i naturnavne. Et sagligt velbegrunderet beskriverled er derimod navneordet gl. *sti:gh*, en sideform til navneordet *steg* < gl. *stik* (med kort vokal) 'stage, pæl, bjælke'. Det bruges i nydansk i forskellige specialbetydninger, bl.a. i vendsyssel i betydningen 'mindre, tilspidset bundgårnspæl'. *Stisholt* (< **Sti:ghsholt*) kan da - ligesom det sammensatte navneord gl. *sti(g)lund* 'lund af yngre træer, stangskov' - have betegnet en skov, hvorfra der hentes materiale til pæle og stager.

Navneordet *lund* betegner også en mindre skov. Som artsled indgår det i både meget gamle og helt unge skovnavne. Nogle eksempler: *Elmelund* (H), *Fruerlund* (ØH), *Nørlund* (ØH), *Hølund* (ØH; 1611 *Wester, Øster Hølundt*), *Englund* (H), *Lunden* (VH; 1688 *Lunden*), *Ulstedlund* (U).

Grydelund (VH; 1664 *Grydelund*, AE *grø:e'luj*) har, som det ses hos AE,

tryktab på beskriverleddet. Det taler for at dette i sig selv er et stednavn, og udtaleformen *grø:e-* gør det sandsynligt, at dette stednavn er en oprindelig sammensætning, muligvis et **Griu:thø:gh*, af navneordet gl. *griu:t* 'sten' og *hø:gh* 'høj'. *Grydelund* er da muligvis 'lunden ved/med højen Stenhøj'. - Oprindelsen til beskriverleddet i *Fokslund* (VH; ca. 1800 *Fukslund*, ca. 1885 *Fokslund*) er uvis.

Skovnavnet *Aslund* var allerede i middelalderen overført på gårdene *Vester Alsund* og *Øster Aslund* på hver sin side af skellet mellem Vester- og Øster Hassings sogne (1444 *Wester Aslund*, 1552 *Øster Alundt*, 1610 *Wester Aszlundtt*, 1785 *Vester-* og *Øster Asklund*, AE w.-, ø. *asluj*). Beskriverleddet frembyder flere usikre tolkningsmuligheder. Mod træbetegnelserne *ask* og *asp*, med letforklarligt svind af *k* og *p*, taler at de i dialekten har formen *æsk* og *æsp*.

Dette er dog ikke afgørende, idet der i andre egne med *æ*-former i den nuværende dialekt findes sikre eksempler på *a*-former i ældre navnedannelser. På Matrikelskort 1799 over Ulsted anføres for øvrigt både *Askekiær* og *Esper Agre*. Men om beskriverleddet i *Aslund* i givet fald er *ask* eller *asp* lader sig ikke afgøre. Sandsynligheden for *ask* kan ikke siges at vinde i styrke på grund af formen *Asklund* på Videnskabernes Selskabs konceptkort fra 1785, eftersom ingen af de ældre kilder har skrivemåder med *-k-*. Men at landinspektøren har tolket beskriverleddet som *ask* er selvsagt ikke uden interesse.

En tredje mulighed er navneordet *ås*, gl. *a:s*, 'langstrakt bakke'. Da navnet ikke fremtræder som **Åslund*, udtalt **o:slund* eller **åslund* (med kortvokalisk *å*), er tolkningen imidlertid betinget af tidlig forkortelse *a: > a*. Denne afvigelse fra hovedreglen om udviklingen af den gammeldanske langvokal *a:* forekommer i et lille antal nydanske ord og synes at foreligge i nogle få stednavne. Under forudsætning af forkortelse *a: > a* må også navneordet *as*, gl. **a:s* '(hedensk) gud' inddrages som en sproglig set acceptabel fjerde mulighed. At den alligevel af de færreste, som sysler med stednavneforskning og religionshistorie, vil blive anset for realistisk, beror på, at *as* 'gud' ikke er overleveret som selvstændigt ord i dansk. Nydansk *as* er lånt fra vestnordisk (norsk-islandsk) i 1700-tallet. Ordet kan dog ikke have været ukendt på dansk område i oldtiden. Det indgår nemlig som førsteled i personnavne, der er overleveret i danske runeindskrifter. Med fire diskutabile muligheder - *ask*, *asp*, *ås*, *as* - henstår tolkningen af *Aslund* i det uvisse.

I modsætning til navneordet *as* 'gud' er gudenavnet *Thor* veldokumenteret på dansk område, i runeindskrifter såvel som i stednavne. Det kan være dette gudenavn, der indgår i *Thorslund* (VH, ved Stae; 1683 *Thorslund*, *Toslund*), navn på en mark med en høj ca. 350 m østen for ovennævnte Lihøj. Den spinkle overlevering - navnet forekommer så vidt det kan ses ikke i andre kilder - maner alligevel til nogen tøven overfor tolkningen, så meget mere som beskriverleddet i den anden af de eneste to overleverede skriveformer usøgt lader sig tolke som dyrebetegnelsen *tudse*, vendsysselsk *to:s*. Vi ved med andre ord ikke, om vi har at gøre med 'Thors lund' eller 'tudsernes lund'. Hertil må dog siges, at medens *Toslund* kan forklares som en dialektpåvirket skrivemåde af *Thorslund* (*-rs-* > *s* er en generel udvikling i vendsysselsk), så kræver skrivemåden *Thorslund* for et oprindeligt *Tudselund* det mere komplicerede fænomen 'hyperkorrekt skrivemåde' som forklaring.

Sognavnene *Vester-* og *Øster Hassing* (* 1329 *Wester-*, *Øster Hasslund*, *1406 *Øster Haszen*, 1408 *Westerhaaslund*, 1444 *Hæsende*, 1454 *Westerhasingh sogn*, 1500 *Haasingh*, AE w.-, ø. *hå:si*) har også deres oprindelse i et skovnavn.

Skoven eller skovene kan være navngivet før, måske længe før, sognedannelsen i 1100-tallet. Navnet frembyder mindst tre mulige tolkninger. Det antages vanligvis, med støtte i den ældste afskrevne og den ældste originale kilde, at være sammensat af navneordet *lund* og enten træbetegnelsen *hassel* eller navneordet gl. **has* 'gærde' - betyder altså "*hassellunden*" eller "*den omgærdede lund*". Den lydige udvikling som disse tolkninger forudsætter, savner dog paralleller i Danmarks talrige navne på *lund*. I dem alle er *-lund* bevaret eller, i nogle få tilfælde, ændret til *-land*.

En tredje men absolut ikke overbevisende mulighed er et oprindeligt **Haslund*, d.v.s. en *und*-afledning af *hassel* med betydningen 'det hasselbevoksede (område)'. Navnet ville i så fald være en parallel til ønavnet *Jegindø* i den vestlige Limfjord, oprindeligt *Ekund* 'den egebevoksede'. Navnedannelser med afledningselementet *-und* dateres til romersk jernalder. Uanset de tolkningsmæssige problemer er *Hassing* i alt fal et oprindeligt skovnavn.

De adskillende tilføjelser *Vester-* og *Øster-* går næppe tilbage til den tid, da *Hassing* endnu alene refererede til en skov, men er først kommet til efter navnets overføring på de to bosteder, som grundlagdes i eller ved den vestlige og østlige del af skoven. Det vil selvsagt være af bosætningshistorisk interesse at få at vide, hvilken af landsbyerne *Hassing*, der er ældst og oprindeligt. Men i den henseende er det intet at hente i navnet. Det må blive historikernes sag at afgøre, om der f.eks. kan udledes noget af, at *Vester Hassing* i 1688 havde et væsentligt større hartkorn end *Øster Hassing*, både hvad selve kirkebyerne og sognene som helhed angik. Det forhold at kirken i *Vester Hassing* er ældre en den nedbrudte middelalderkirke i *Øster Hassing*, danner næppe grundlag for at skønne over kirkebyernes aldersrang. Der savnes viden om de to kirkers eventuelle forgængere og disses alder, og selvom denne viden var opnået, ville den ikke være et tilstrækkeligt bidrag til datering af bostederne, som kan være grundlagt århundreder før kirkebygget.

Udover de vanlige skovnavne med skovbetegnende artsled forekommer der også en del usammensatte navne på skove og andre træbevoksninger. *Egene* (ØH; 1664 *Egen*, 1688 *Jegen*, AE *ji:qen*), *Bøgen* (H; 1787 *Bøge*), *Hyldene* (U; 1611 *Hyllen*, AE *hølen*) og *Ellerne* (VH; AE *æleren*) er bestemt form flertal af træbetegnelserne *eg*, *bøg*, *hyld* og *el*. De har formentlig oprindeligt betegnet mindre træbevoksninger. Navnedannelsen *Egene* kan også sigte til egekrat.

Tre krat af egepur i Hou (H) er af AE optegnet som *De store Krøtter* og *Snedkerens Krøtter*. Et navneord *krøtte* eller *krøt* forekommer tilsyneladende ikke andensteds, og dets oprindelse og betydning er uvis. Muligvis er det beslægtet med udsagnsordet *krøtte*, som bl.a. kan betyde 'krybe sammen' (om kreaturer, som kryber sammen i kulde eller regn), og som indgår i forbindelsen *krøtte sig* 'skutte sig'. I topografisk sammenhæng kunne *krøt(te)* hentyde til en forblæst, krybende buskvækst. - Et gammelt ord for bøgekrat, *rølle*, indgår i *Røldal* (VH). - Artsleddet i *Munks Elle* og *Det nørre Elle* i Ulsted sogn (AE *mongkes æ:l*, *de nø:r æ:l*) er navneordet gl. **ælli* 'ellerkrat, ellebevoksning'.

Et blik udover landskabet eller henover kortet vil afsløre, at adskillige af de lokaliteter som bærer skovnavne, ikke længere svarer til deres navn. Hvor der ifølge navnet skulle stå en skov, ligger der en gård eller en landsby, og skoven er veget for opdyrkede marker. Det er tilmed tænkeligt, at navnet først opstod, da folk bosatte sig i eller ved skoven og straks gik i gang med at rydde den. Denne proces, skovrydningen, har ikke sjældent affødt rydningsnavne, og disse kulturnavne tjener således lige så vel som skovnavnene som vidnesbyrd

om tidligere tiders skove.

Navneleddet *tved* er næsten enerådende i Vendsyssels mange rydningsnavne. Dette fællesnordiske navneord, hvis gammeldanske form er *thwe:t*, er dannet til roden i et udsagnsord, der betyder 'skære, afskære'. Grundbetydningen er sandsynligvis 'noget afskåret'. I topografisk sammenhæng kan *tved* anvendes om forskellige afskårne terrænformationer, men meget tyder på, at den helt dominerende betydning i danske stednavne er 'sted i en skov, hvor træerne er skåret (hugget) ned', altså 'rydning'.

Navneleddet *tved* har da også meget stor udbredelse i gamle skovegne, bl.a. i det østlige Vendsyssel, usammensat, som beskriverled og som artsled. I Hals kommune findes bl.a. *Broktved* (U), sammensat med dyrebetegnelsen *brok* 'grævling', *Føltved* (ØH; *1329 *Føltued*) med dyrebetegnelsen *føl*, *Løntved* (H) med træbetegnelsen *løn*, *Egtved* (ØH) med træbetegnelsen *eg*, *Mosetved* (VH) med navneordet *mose*, *Langtved* (U; 1611 *Lanngtuedtt*) med tillægsordet *lang*. - De hér nævnte *tved*-navne er for længst taget i brug som gårdnavne. *Langtved* er også navn på en mark under gården Vestermark i Hals s. (1683 *Langtued*). Flere andre *tved*-navne er overleveret som rene mark- og naturnavne, f.eks. *Vandtveden* (VH; udmark med huller), *Brotved* (U), *Stortveden* (H), *Øgtveden* (H).

Vanddragene

Der er ingen større søer og kun enkelte betydelige vandløb i vort område, men en del mindre vande og vandløb, hvis navne dog ofte kun findes i den mundtlige overlevering. Navneordet *sig*, som er beslægtet med det jyske udsagnsord *sige* 'sive, falde dråbevis' har i jysk betydningen 'lav plet på marken, hvor der står vand i fugtigt vejr og om vinteren'. AE angiver for Vendsyssels vedkommende betydningen 'lille fugtig, sur plet i mark, hede eller eng, hvor der kan stå blankt vand mellem sivene'. En *sig* (ældre dansk: *et sig*) er altså en mellemting mellem et kær og en sø.

Nogle eksempler: *Spændesigen* (VH, sydøst for Stæ), der i 1963 af Geodætisk Instituts rekognoscent beskrives som del af vandløb, er sammensat med et stednavn *Spændet*, som også indgår i det topografisk sammenhørende marknavn *Spændet Ager* (1683 *Spent ager*). *Spændet* er *spænde*, men det er uvist i hvilken betydning, det er anvendt. I Skåne forekommer marknavnet *Spændet* flere steder som en art målangivelse. *Støvlesig* (VH; 1683 *Norder, Synder Støfle siegß Fald*) sigter måske til en støvleformet sig; for vi skal vel ikke forestille os en sig, som selv i tørre perioder bedst lader sig befærde med støvler på benene.

Beskriverleddet i *Vester- og Øster Nejsig* (ØH; 1552 *Nisse, Nessy kiær*, 1579 *Vester-, Øster Nessie*, 1611 *Nesse*, 1664 *Wester Neszøe, Øster Neißøe*, 1683 *Wester, Øster Neise*, 1844 *Wester, Øster Neisig*) er muligvis retningsbiordet neder. - *Starsigen* (U) er sammensat med fuglebetegnelsen *stær*, nordisk *star*, eller plantebetegnelsen *star(græs)*. - *Havsigen* (ØH) har navn efter gården *Haven*. - Beskriverleddet i *Buelsigen* (U) kan være navneordet *bol* 'lille gård' og kvindenavnet *Bodil*, vendsysselsk *Bu:l*. Navneordet *bål* har samme udtaleform, men er af saglige grunde et mindre sandsynligt beskriverled i navnet på en sig. - Andre navne: *Landsig* (H), *Dybsig* (H), *Stokbrosigen* (H), *Gedebrosigen* (H; efter bronavnet *Gedebro*), *Risbærsigen* (H), *Søndre Havsig*, *Dyresig* (H; navneordet *dyr*, vel i betydningen 'hjortevildt'), *Dyrehedens Sig* (H), *Kattesigen* (H). - *Volskesig* (H; AE *wålske'siq*) er dannet til skovnavnet *Volskov*, som også har givet navn til *Volskov Bro*.

Ordet *dam* indgår i en del navne på småvande, f.eks. *Møllendammen* (ØH), *Nydam* (U), *Lunderdam* (U), *Bødkerdammen* (U), *Dyrdammen* (H), *Hyrdedammen* (U). Navneordet *dam* betyder egentlig dæmning, dernæst opdæmmed vand, men bruges også om naturlige vande. - *Korren* (U; AE *kåren*) er bestemt form af navneordet gl. **korra* 'lille dam'.

Områdets største vandløb er *Østerå* (ØH+U+H; 1579 *Gaaser Østeraa*, 1579 *Østeraa*). En *Vesterå*, nævnt i 1400-tallet, er antagelig et ældre navn på Gåser Å. - *Gjerå* i skellet mellem Ulsted og Aså-Melholt sogne er, som nævnt overfor under omtalen af *Gettrup*, sammensat med dyrebetegnelsen *ged*. - Beskriverleddet i *Starbæk* (ØH; 1664 *Starbeck*, 1683 *Steerbech*, AE *sta:rbæk*) er, som i ovennævnte *Starsig*, fuglebeteget *stær* eller plantebetegnelsen *star*. 1683-skriveren har åbenbart foretrukket førstnævnte tolkning. *Starbæk* er det oprindelige navn på en lille bæk, som udmunder i Gåser Å. Bækkens navn er taget i brug som gårnavnet *Starbæk*, som til gengæld har givet navn til den del af Gåser Å, der passerer tæt forbi gården. Den kaldes *Starbæk Å* (AE). - Der er også et *Starbæk* i Hals sogn (Hou). Det indgår i navnene *Starbæksholt* og *Starbæksdam* (AE *sta(r)bes'dam*). Til sidstnævnte er knyttet sagn om barnemord (E. Tang Kristensen: *Danske Sagn*, Ny Række II (1928) s. 7). - *Lunderbæk* (U; 1885 *Lundbæk*, 1963 *Lunderbæk*, AE *lojerbæk*) har navn efter artsleddet i *Ulstedlund*. Stavelsen *-er-* er gammel ejefaldsendelse (< *-ar*). Fiskebetegnelsen *ål* indgår i *Ålebæk* (H), dyrebeteget *so* (vendsysselsk *so'w*) i *Sovåen* (ØH), plantebetegnelsen *torn* 'tjørn' i *Tornbæk* (H). - *Gammelå* (ØH) er navn på et ubetydeligt vandløb østen for Gåser Å. Det fortaber sig tilsyneladende i strandengene ved Gåser. Navnet hentyder antagelig til Gåser Ås ældre løb. Andre vandløbsnavne: *Kæråen* (ØH), *Skidtgrøften* (ØH), *Stade bæk* (VH).

Vandløbsnavnet *Skiver(en)* er udbredt i landskaberne omkring Limfjorden: Vendsyssel, Hanherred, Thy og Himmerland, oftest i bestemthedsformen. Det er identisk med navneordet gl. *skyrth*, vendsysselsk *skywer*, *skyw'er*, som er afledt af roden i udsagnsordet *skære*. Den oprindelige betydning er 'skår, nedskæring', men ordet bruges specielt om nedskæringer med rindende vand: 'lille vandløb, grøft'. Udenfor stednavne er det på det nærmeste gået af brug. I Vester Hassing er *Skiveren* (*1460 *Gandrups Schiyrd*, 1885 *Skiveren*, AE *skyw'eren*) navn på en bæk. *Skiveren* i Hals sogn er ligeledes navn på en bæk.

Langt de fleste af de hidtil omtalte stednavne, naturnavne såvel som kulturnavne, er dannet som sammensætninger; et fåtal er usammensatte (f.eks. *Skiveren*). For sig selv står det forsvundne gårnavn *Kolding* (1562, 1610 *Kolling*, 1664 *Kolding*, ca. 1800 *Kolding Gd*). Gården, som lå i den nordvestlige udkant af Vester Hassing by, blev udstykket ca. 1880, men navnet erindredes endnu for 50 år siden. *Kolding* er en afledning af tillægsordet *kold*, gl. *kald*. Afledningselementet kan være gl. *-ungi*. De ældste navne med afledningselementet *-ingi/-ungi* menes at gå tilbage til vor tidsregnings begyndelse. Af indhold er de egentlig naturnavne, men de har sandsynligvis helt fra deres tilblivelse været knyttet til menneskelig bosætning. *Kolding* kunne således være et oprindeligt **Kaldungi* med betydningen 'det kolde bosted'.

Det er alligevel lidet sandsynligt, at et navngivet bosted kan have eksisteret siden romersk jernalder for først at dukke op i overleveringen som en jævn bondegård i Vester Hassing by i 1500-tallet. Snarere er *Kolding* et ægte naturnavn og topografiske navneord både i ældre og yngre tid. Jævnfør navneord som *grønning*, *bred(n)ing*, *sanding* og *sletting*. Naturnavnet *Kolding*

med betydningen 'den/det kolde' forekommer mange steder, især som navn på vandløb og søer, men også på landlokaliteter, der af en eller anden grund motiverer denne betegnelse. Motiveringen for navnedannelsen *Kolding* i Vester Hassing dølger sig bag århundreders landskabelige og klimatiske omskiftelser. Noget andet er at gården *Kolding* slet og ret kan være opkaldt efter købstaden Kolding. Ikke mindst blandt gårdnavnene forekommer der ganske mange opkaldelser efter kendte og velanskrevne lokaliteter.

Udenfor kysten

Med omtalen af det oprindelige fjordmundingsnavn *Hals* har vi allerede bevæget os udenfor det faste land. Nævnes skal yderligere et par marine navne i det nære fjord- og havområde. Det er formodentlig velkendt, at det hollandske navn *Kattegat* betyder 'kattehullet', sigtende et smalt sejlløb, og at beskriverleddet i *Limfjorden* vanligvis tolkes som navneordet glda. *li:m* 'kalk', motiveret af forekomsterne af kalksten vestpå i fjorden. - *Langerak* (1843 *Lange Rak*) er sammensat af tillægsordet *lang* og det hollandske ord *rak* 'lige farvand'. Forbilledet for navnet er formodentlig den hollandske navnedannelse *Skagerak* 'det lige farvand (sejlløb) ved Skagen'.

Artsleddet i *Nordmandshage* er navneordet *hage* i betydningen 'fremskudt terrænformation'. Det ville være skønt, hvis navnet kunne kædes sammen med fortællingerne om kampen mod nordmændene i 900-tallet. Desværre ser det snarere ud til, at der foreligger en omdannelse af et oprindeligt - og langt yngre - **Nordmindehage*, hvori navneordet *minde* 'munding' indgår. Rekonstruktionen bygger på en navneform på Johs. Mejers kort fra 1650: *Myndhoeg* som må stå for *Mindehage*. Sønden for Hådybet ligger grunden *Sønderhage*. Formen *Nordmandshage* optræder dog allerede hos søkortsdirektør Jens Sørensen i 1695. - Beskriverleddet i *Hådybet* er fiskebetegnelsen *hå*, glda. *ha:* '(silde)haj'. Navnet har tilsvarende i *Hajdybet* ved Øland i Limfjorden, men dér sammensat med låneordet *haj*. - *Korsholmen* (Johs. Mejers kort 1650 *Kiersholm*, *Korsholm*, Jens Sørensen 1694 *Kaarsholms Grunden*) har navn et efter et korsformet sømærke. - Grundnavnet *Skindsækken* menes at være et oprindeligt *Skidensækken*. - Artsleddet i *Hals Barre* er det tyske låneord *Barre* 'banke af sand eller mudder foran en flod- eller fjordmunding'.

Fagre og fule navne

De allerfleste navnedannelser er saglige i den forstand, at de bygger på faktorer, som i større eller mindre grad fremgår af lokaliteten selv. I den talmæssig ubetydelig gruppe navne har navngiverne imidlertid ladet et helt igennem subjektivt og oftest vurderende synspunkt bestemme navngivningen. Angivelse af lokalitetens art synes ikke sjældent underordnet. Hér finder vi navne som tilsigter at idyllisere, udtrykke glæde, tilfredshed, ros og forhåbninger, fremhæve stedets skønhed og andre gode egenskaber. Men vi finder også navne som tværtimod bestræber sig på at spotte, ironisere og blotlægge stedets dårlige egenskaber. Mange vil nok finde adskillige af navnene i den første gruppe banale og navnene i den anden gruppe fornærmende og sårende, men indrømme, at nogle af disse i alt fald har originalitet og karakter.

De fagre: Ved fjordvejen vestpå fra Hals ligger *Elmelund*, *Bjørnlund* (vistnok oprindeligt slægtsnavn), *Skovlund*, *Fjordvang* og *Skovvang*. Det behøver ikke at gælde netop disse navne, men vældig mange nyere navne på - *lund* og - *vang*

savner saglig topografisk baggrund. Ordene er valgt, fordi de forbindes med skønhed, lunhed og idyl, og fordi de ofte indgår i poesi. På samme strækning ligger *Lykkensprøve* (der også optræder andetsteds), *Landbolyst* og *Sommerlyst*. Det første skal vist forstås som et optimistisk "hér vil vi prøve lykken", de to andre taler, ligesom *Aldershåb* (VH), for sig selv.

Det særegne ved stednavne på *-lyst*, *-håb*, *-hvile*, *-ro*, *-træst* og lignende er, at de ikke har noget topografisk indhold, men gengiver en ønskværdig psykisk tilstand. Ulempen ved disse idylliserende stednavne er, at idyllen kan gå hen at krakelere, f.eks. når *Virkelyst* går i arv til en umanerlig doven søn eller når *Lykkebo* bliver skueplads for en tragisk ulykke. Til de positivt ladede stednavne hører også til dels gård- og institutionsnavne på *-minde* 'erindring'. Der findes næppe eksempler på at onde minder, eller minder om onde mennesker, har motiveret denne navngivning, som er overordentlig udbredt i Hals kommune.

Oftest er navnene sammensat med et personnavn, som regel ved navnet på en slægtning eller ægtefælle: *Langesminde* (H), *Larsensminde* (H), *Jensminde* (H), *Anesminde* (H), *Kristiansminde* (VH), *Haraldsminde* (ØH), *Pedersminde* (H). Det kan også være en anden gård, måske navngiverens tidligere ejendom, der mindes: *Madeholtsminde* (H), *Palsgårdsminde* (ØH), *Akkjærsminde* (U), *Hedensminde* (H, gårdnavnet *Heden* forekommer flere steder). Hvilken fred navnedannelsen *Fredensminde* (H) er motiveret af, kan alene lokale kilder oplyse

De fule: Den anden gruppe subjektivt vurderende navne er de spottende, nedsættende, sarkastiske og ironiske. Disse navne, som antagelig yderst sjældent er givet af folkene på stedet, kortfæstes ikke nær så ofte som de rosende og skønmalende. De ændres eller forsvinder til gengæld tiere. Netop fordi de relativt sjældent finder vej til de geografiske kort og ofte forsvinder eller ændres, er kendskabet til dem i eftertid afhængig af, om der foreligger indgående optegnelser af den mundtlige navnetradition.

Den nordlige spids af Hals sogn kaldtes tidligere *Rottesognet*. Hér lå *Rottehuset*. Der kan ikke herske tvivl om ringeagten bag disse navnedannelser. - *Ilderhuse* (U; skrevet *Illerhuse* i Postadressebogen 1952) er et andet navn for *Ulsted Kær*. Beskriverleddet *ilder* ville ikke være påfaldende i naturnavn, f.eks. *Ilderkær* eller *Ildermose*. Men brugt i et navn på menneskelige boliger kan der næppe være tvivl om, at det udtrykker ringeagt. - Umiddelbart kan *Slottet* synes at høre til de fagre navne. Men hæftet på et hus eller en ringe gård, er det et særdeles ydmygende navn.

Bristnavnet *Kageløs* (VH; 1844 *Kagløs*, AE *kaqlø's/kaqløs*) er en parallel til *Brødløs(e)*, som forekommer andetsteds. Som det vil vides, bruges navneordet *kage* i vendsysselsk og nogle andre jyske dialekter om brød i almindelighed. Manglen på brød (og anden mad) som navnet hentyder til, kan skyldes såvel beboernes fattigdom som deres påholdenhed. I den grovere afdeling findes bostednavnet *Fisen* og det tilsyneladende meningsløse husnavn *Skide i kirke*, begge i Ulsted sogn. Husnavnet *Sprattenborg* (ØH), med et ironiserende *borg* som artsled, er sammensat enten med rigsmålsordet *spratte* 'spjætte, sparke, sprælle' eller måske snarere med vendsysselsk *sprække* i tillægsformen *sprat*, *språt*, f.eks. om revnet murværk.

Skrollen (VH; 1683 *Skrolle*, 1688 *Schraalen*, 1844 *Skrold*, 1884 *Skrolgaard*, 1960 *Skrold*, AE *skrål:l*) er med tvivl anbragt hér. Gården, som ligger i de lave enge ved fjordkysten, betegnes i 1683 som et gadehus, d.v.s. et hus uden jordtilliggende. *Skrollen* forekommer som gårdnavn flere steder i Vendsyssel. Det er dannet af navneordet *skrolle* 'hvad der forekommer vældig stort,

eventuelt pralende, eller som kan ses langt væk'. Det er ikke klart i hvilken kategori navnet hører hjemme, om det sigter til huset eller til de vidtstrakte omgivelser. I første fald kan det være en ironisk hentydning til et hus som er det modsatte af vældig stort, i andet fald til et hus som på grund af sin ensomme beliggenhed kan ses langt væk.

Til kategorien spottende eller respektløse navne hører muligvis også et gårdsnavn i Vester Hassing sogn. Men det er vanskeligt at fastslå dets oprindelige form. I Matriklen 1844 skrives det *Raaehue*, på Generalstabskort 1884 *Raabhyd*, senere kortudgaver har *Raabhu* og *Raahu*, Postadressebogen 1960 *Råbhøj*. Udtalen er i 1884 noteret som *Raabhyd*, i 1917 som *ro'hu*, AE har *rå'hu*:j. Anden stavelse gengiver sandsynligvis dialektens form af udsagnsordet *huje*. Hvis første stavelse, trods manglende dækning i de to professionelle dialektoptegnelser fra 1917 og 1951-52, er udsagnsordet *råbe*, foreligger der måske en atypisk spøgende og drillende navnedannelse *Råbe-og-huje* med baggrund i beboernes livsstil. Tolkningen må betegnes som usikker. - Mismod og livsmod mødes i navnene på nabogårdene *Sjældenglad* og *Landbolyst* på Horsens-siden af skellet mellem Vester Hassing sogne.

Ordet *helvede* forekommer som stednavn over hele Norden. Det har ganske stor udbredelse i Vendsyssel, oftest dialektformen *Helledi*. Husene *Store-* og *Lille Helvedeshus* (H) hed således i 1796 *Helledi*, og denne form er også optegnet af AE. Navnet *Helvede/Helledi* bruges om besværlige markstykker, om gårde og huse med dårlige trivselsforhold, og - sjældnere - om bundløse huller i sø og mose (nedgang til det kristne helvede) I Sverige er *Helvete* et almindeligt navn på gårde, som ligger nordligt i sognet, ud fra gamle forestillinger om at dødsriget *Hel* lå langt mod nord. Enkelte danske navne har muligvis et lignende sakralt indhold. Undertiden optræder navnet *Himmerig* som modsætning til og i topografisk sammenhæng med *Helvede*. Således bærer i Vester Hassing sogn to sammenstødende enge navnene *Helvede* og *Himmerig*.

Lokaliteter kan skifte navn, og det kan ikke undre, at gård- og husnavne med et nedvurderende eller spottende eller blot lidt for ydmygt indhold i højere grad er genstand for ændring end andre stednavne. Resultatet af ændringen vil ofte være et pænt, men ikke særlig originalt navn: *Pjalttenborg* > *Haven* (ØH), *Svineklemmen* > *Vejgård* (U), *Pukkelgård* > *Poppelgård* (ØH; ifølge AE kendes det ældre navn endnu) og *Slottet* > *Bækgård* (H). Navneordet *klemme*, der forekommer som navn på to gårde i Øster Hassing sogn (*Store* og *Lille Klemmen*), er ikke i sig selv nedsættende. Det betyder bl.a. 'smal gang mellem to huse'. Beskriverleddet i *Pukkelgård* er snarest udsagnsordet *pukle* 'slide, arbejde hårdt'.

Beskriverleddene

Bortset fra den afsluttende noget atypiske navnesamling er det hér fremlagte udvalg af stednavne i Hals kommune på basis af navnenes artsled, som angiver hvad slags lokalitet navnet refererer til: bosted, skov, vandløb, højde, mose o.s.v. Når det gælder sådanne angivelser, er navngivernes opgave relativt bunden. Det er rigtignok navngiverens skøn, som afgør om et vandløb skal kaldes en bæk eller en å, om en trægruppe er stor nok til at betegnes som en skov, om et areal opfylder betingelsen for at kunne kaldes et kær. Men den subjektive udfoldelse vil alligevel være begrænset. Tog vi alle Danmarks stednavne for os, ville vi selvsagt finde langt flere forskellige artsled en i et så begrænset område som en enkelt kommune. Alligevel ville vi stå med et ret beskedent antal artsled i forhold til navnenes mængde.

Det er i valg af beskriverled navngiveren har mulighed for at udfolde sin fantasi og sit subjektive skøn; for hér der er tale om et meget friere valg. Ved tildeling af beskriverled vil navngiveren nemlig oftest have flere muligheder at vælge imellem. Er lokaliteten f.eks. en større mose, som rummer eller grænser til en mindre lund, men ellers har spredt bevoksning af el og vidjer (pile), en rig fauna af frøer og en del ænder i vandhullerne, og hvor der ofte ses hjorte og også af og til en omstrefjende ulv, kan navngiveren tænkes at vælge mellem *Storemose*, *Lundmose*, *Ellemose*, *Vidjemose* (sandsynligvis skrevet *Viemose*), *Frømose*, *Andemose*, *Hjortemose* eller *Ulvemose*. Muligvis vil navngiveren være motiveret af en egenskab som hverken er konstant eller særlig dominerende. Selvom mosen vrimler med frøer år efter år, kan en enkelt omstrefjende ulv blive afgørende for navngiveren, og i en træfattig egn vil der nok være tendens til at favorisere træer. Selv i et så forholdsvis beskedent udvalg af stednavne som er præsenteret hér, møder vi et ikke helt lille antal beskriverled. De er hér ordnet alfabetisk. I tilfælde af flere mulige beskriverled medtages som regel et af dem:

Abild 'æbletræ' (Abildholt), *as* 'gud?', *ask*, *asp?* (Aslund), *bast* (Bastbjerg), *bi*, *bisp?* (Bisnap), *bred* (Bredhede), *brok* 'grævling' (Broktved), **brænni* 'afbrændt område' (Brændshøj), *buk* (Buksti), *byg* (Byghaven), *bål* (Bålhøj), *dysse* (Dejsagre), *død* (Dødskov), *el* (træ, Elsnap), *elm* (Elmelund), *esk* (træ, Eskær), *flint* (Flintbakke), *frue* (Fruerlund), *føl* (Føltved), *ged* (Gerå, Gettrup), *grav* 'lavning' (Gravholt), *griu:t* 'sten' (Grydelund), *gås* (Gåser), *hald* 'bakkehæld' (Haldhøj), *havre* (Havrekrog), *hellig* (Hellighøje), *hjort* (Hjortrimmen), *hov* 'hoveri' (Hovgård), *hø* (Hølund), *kalv* (Kallehave), *kapel* (Kappelagre), *kirke* (Kirkehuse), *kløft* (Kløfthøj), *kløve* 'kløft' (Kløvbakke), *knold* (Knoldbjerg), *knor* 'knast, knude' (Knorhede), *kold* (Koldkær), *kæp* (Kjepbakker), *lang* (Langtved), *ler* (Lerhøj), *li* 'bakkeside' (Lihøj), *lille* (Lillehede), *loft* (Loftbro), *made* 'fugtig eng' (Måholt), *mellem* (Melholt), *munk* (Munkehaver), *mølle* (Møllebakke), *pold* (Poldbakke), *ra:s* 'løb, strøm' (Rasmusmose), *ris* (Risbakke), *ris* 'risknippe' (Risbro), *rug* (Rugholm), *ryde* 'krat' (Rydborg), *ræv* (Rævebakke), *rød* (Rødhøj), *røn* (træ, Røbholt), *skind* (Skindbjerg), *skorsten* (Skorstensgården), *skurvet* 'ujævn' (Skurvemose), *spring* 'kilde' (Springborg), *spænde* (Spændesigen), *stig* 'stang' (Stisholt), *star* eller *stær* (Starbæk, Starsigen), *stok* (Stokbro), *svin* (Svineklemmen), *sønder* (Sønderheden), *torn* 'tjørn' (Torndal), *tue* (Tuekær), *tysker* (Tyskerbroen), ulv (Ulsted), *vase* 'vej' (Vadsholt), *vej* (Vejgård), *vibe* (Vibholt), *vindel* (Vindelborg), *wal* 'vol, tynd gren' (Volskov), *ås?* Aslund.

Hertil kommer retningsordene (*ovre*, *nedre*, *øster*, *vester* o.s.v.) og nogle mands- og kvindenavne.

Navnedød og navneskaben

Ikke helt få af navnene i denne skitse har måttet betegnes som forsvundne, andre er antagelig i færd med at gå i glemme. Efter indførelsen af et adresseringssystem, som gør det muligt at finde frem til enhver bolig i Danmark ved hjælp af et vejnavn, et husnummer og et postnummer, er vore gård- og landsbynavne ikke i samme grad som tidligere nødvendige som geografiske markører. Derfor er de i fare for at glide ud af vort navneforråd, således som det hændte med vore hundredtusinder af marknavne i løbet af nogle få generationer efter de store landboreformer for 200 år siden. Mange marknavne var dannet til ældre naturnavne som derfor gik tabt sammen med marknavnene, medmindre de forinden er taget i brug i de nye vejnavne.

Bortset fra vejnavnene skabes der ikke mange nye stednavne i vor tid. Og især i de større byer bærer vej- og gadenavnene ofte præg af at være fremstillet på samlebånd. Husene i de villakvarterer, som er opstået i 1900-tallet, navngives sjældent. Men i sommerhusbyerne er det anderledes. Her vil man ofte finde en ganske betydelig navnevækst. Nogle af os vil nok stille sig nedladende til disse navne, der ofte er uden reelt topografisk indhold eller større originalitet. Men de er der, og de bør optegnes. Om ikke af anden grund, så for at give kommende generationer indblik i vores evner, eller manglende evner, som navneskabere.

Litteratur

- Christensen, Chr. Petresch: Kjær Herreds Skove i gamle Dage, navnlig i det 17. Aarhundrede. I: Fra Himmerland og Kjær Herred. 1914-15.
- Grandjean, Louis E.: Søkortets stednavne I-II. København 1945-46.
- Hald, Kristian: Vore Stednavne. København 1948. 2. udgave 1965.
- Hald, Kristian: Vore Stednavne med særligt Hensyn til Vendsyssel. (Grundrids af den folkelige Universitetsundervisning 472). København 1948.
- Hansen, Viggo: Træk af Vendsyssels ældre bebyggelsesgeografi. I: Geografisk Tidsskrift 49. København 1949.
- Hansen, Viggo: Landskab og bebyggelse i Vendsyssel. (Kulturgeografiske skrifter 7). København 1964.
- Høj, Bjarne Jerup: Guld-Haralds Høj. I: Museumsforeningen for Hals kommune. Årsskrift 1997.
- Stednavneordbog, af Bent Jørgensen. 2. Udgave. (Gyldendals små røde ordbøger). København 1994.
- Sørensen, John Kousgård: Danske bebyggelsesnavne på -sted. København 1958.
- Sørensen, John Kousgård: Danske sø- og ånavne I-VIII. København 1968-96.
- Værnfelt, Kr.: Bidrag til Kjærs Herreds Historie. I: Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 5. række. III. 1937-38.
- Værnfelt, Kr.: En landsby hærget af Sandflugt (Skovshoved i Hals sogn). I: Fra Himmerland og Kjær Herred. 1943.

De citerede navneformer hidrører fra samlingerne i Københavns Universitets Institut for Navneforskning. Foruden af Arne Espegaard er der optegnet stednavne fra den mundtlige overlevering af Chresten Krogh, Vester Hassing, Thamas B. Thamsen, Ulsted og Kr. Værnfelt, Ålborg. tekst

Denne artikel er tidligere publiceret i Årsskrift 2010, udgivet af Hals Museum og Museumsforeningen for Hals Museum.

Udgivet maj 2021 af Hals Arkiv på www.halsarkiv.dk